

Ціна 2.00 дол.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

РІК XXXIII.

ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ — 1982 — JULY-AUGUST

Ч. 7-8 (389-390)

NOWI DNI

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
In Toronto, Ont., Canada

Editor-in-Chief: M. Dalney (on leave)

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

Засновник і редактор 1950-1969 ІІ. К. Волиняк

Видає

Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповіальністю

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Мар'ян Дальний — головний редактор

(у відпустці)

Члени Редколегії: Тоня Горохович, Василь І. Гришко,
Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Іван Манастир-
ський, Карло Роговський.

Адміністратор — Григорій Мороз, тел. 252-4553

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

КАНАДА — 15 доларів

США — 15 доларів

АВСТРАЛІЯ — 14 австрал. доларів

Всі інші країни рівновартість 15 доларів
американських.

Чеки і грошові перекази виписувати на
"NOWI DNI".

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Австралії:

Mr. T. Myronenko, P. O. Box 302
Parramatta, N. S. W. 2150 Australia

У Великобританії:

Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

На Чікаго і околиці:

Mr. D. Hrushetsky
2635 Spruce Street
River Grove, Ill. 60171, USA

На Філадельфію і околиці:

Mr. S. Jewsevskij,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA

На Тандер Бей і околиці:

Mr. P. Swyrydenko, 133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont. P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

NOWI DNI

Box 126, Postal Station "N"

TORONTO, ONT., CANADA

M8V 3S4

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Петро Косенко — СОНЕТИ	1
Остап Тарнавський — ЖИТТЯ АКТОРА	1
Петро Небесний — ПОЕЗІЯ	2
Сашко Скрипаль — УКРАЇНСЬКА МАДОННА ВІД РЕДАКЦІЇ	2
Леся Богуславець — НА ПРОЩУ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ (6)	2
Марія Жижка — НЕЗАБУТНІ ЗУСТРІЧІ З І. БАГРЯНИМ	5
Анатоль Галан — ТАМ, ДЕ НАРОДИВСЯ ГЕНІЙ ОСТАП ВІШНЯ У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ	9
О. Ярошівський — ІСТОРІЯ ОДНОГО СЕЛА	15
А. Гладилович — ШЛЯХАМИ СПІВУЧИХ ВІКІВ	18
Л. Дражевська — СТАРЧИХА У ШОВКУ	20
Юл. Мовчан — ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО — ГРИГОРІЙ КОСТЮК	21
I. В. Манастирський — ВІРА ВОВК —	21
Іван М. Чинченко — ЖЕРТВА ВО ІМ'Я ХРИСТА	25
Павло Мащенко — ПРО ЦІКАВИХ ЛЮДЕЙ і ДЕЦО	27
Віталій Бендер — ЗАГАДКА Й РОЗГАДКА	28
Наталя Остерка — РИТМИ ВСЕСВІТУ	31
Лев Яцкевич — СВІТ ХМАРОСЯГІВ	33
Ол. Зозуля — З АРХІВНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ХРОНІКИ	34
Петро Роєнко — КУЗНЯ ХАРАКТЕРІВ (Нові Книги)	35
М. Дальний — ДЕЦО ПРО "АБН КОРСПОН- ДЕНС"	36
ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ	
Список жертводавців, Книжки на продаж	

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:

ІВАН ПАВЛОВИЧ БАГРЯНИЙ

- Передрукні і переклади дозволені за поданням джерела.
- Статті з поданими іменами авторів не юридично висловлюють погляди редакції.
- Незамовлених матеріалів редакція не повертає.
- Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправляти і скорочувати надіслані матеріали.

Рік XXXIII

НОВІ ДНІ

NOWI DNI

Укрїнський універсальний журнал

липень-серпень 1982 р.

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

Петро КОСЕНКО

СОНЕТИ

ТАКИЙ ПОРЯДНИЙ...

Учора ввечорі у домі похороннім
Служили панаходи друзі по мені.
Душа моя цікава стала при труні —
А ну ж чи все іде за приписом законним?

Мугиче стиха хор. В тумані благовоннім
Сховались лиця задоволені рідні.
Старенький піп кладе поклони неземні.
Турбуючись життям моїм потустороннім.

Шепочуть стиха друзі — хочуть покурити
І встигнуть на трапезу — грішника обмить,
Зідають, кашляють і сунуть до порога.

"Такий порядний... Боже... Мир його душі...
Попав би певно він за пазуху до Бога,
Якби він не писав оті дурні вірші".

Рочестер, Н. Й., 3-го серпня 1980

ЧУНГА¹⁾

¹⁾ La Chunga (Ла Чунга) — знаменита еспанська балерина циганського роду інтернаціональної слави сорокових-п'ятдесятих років ХХ століття.

Танцює дивна Чунга. Білі птиці-руки
В благанні зводяться покірно до небес.
З її сумних очей — таємних чорних плес
Струмують в далину благань незримі муки.

А птиці догори... Та ось, немов з розпуки
Враз падають вони і — чудо із чудес —
Дух непокори смерчем в них воскрес
У спаласі кохання, вірности, розлуки.

Шаліє Чунга вихром в огненнім танку
В гурті своїх циган на вбогім рундуку.
Але її душа там, де хмарки білесі.

Живе циганський дух — негаснучий вулкан.
Живе він на землі, живе і в піднебессі
Так довго, як живе останній і циган!

Рочестер, Н. Й., 17-го листопада 1980

ПІЗНІ ГРОНА

Завзятий виноградар все життя трудився,
Він виноградної шукав суперлози.
Лози він висадив і викохав вози,
Ta все без успіху, хоч як він і не бився.

Він марив успіхом, за успіх він молився,
Для нього не жалів ні праці, ні слізози,
Ta кожен плід новий приносив смак бузи.
Не витримав бідака, з горя зажурився

I в розpacії помер. A скоро виноград
Плодами райськими укрив невдахи сад,
Ta трудівник уже в обіймах вічних лона

Плід праці рук своїх побачити не зміг —
Як люди смачували дивні пізні грана,
I кланялись юому, вже мертвому, до ніг...

Рочестер, Н. Й., 24-го липня 1980

Остап ТАРНАВСЬКИЙ

ЖИТТЯ АКТОРА

Йосипові Гірнякові
з нагоди появи "Споминів"

Не штука підмальованим актором
нести із сцени вивчені слова —
та штукою акторові бува
життя пройти несплямлене докором.

Весь світ — театр, де ти стоїш між хором,
що криком реквієм тобі співа;
не маєш тексту, не горячі світла,
i заля — мур, що станув чорним бором.

I лиш в тобі — у серця глибині
бліщить, мов світоч, вибрана ідея,
яка вела тебе крізь темні дні

шляхами, що темніші ніж тюрма,
як ти поніс безсмертний гімн Орфея
тій музі, що незмінна та одна.

**

Ти відійшла
Тактихо і спокійно...
І тут, нараз,
У сердце — наче грім...
В душі моїй
Тривожно й безнадійно...
І вже мій дім —
Чужий мені мій дім...

Моя верба
У смутку і печалі...
У квітнику
Квітки твої тримтять...
А ясен мій
Вдивляється у далі...
От-от піде...
Піде тебе шукатъ...

Сашко СКРИПАЛЬ

УКРАЇНСЬКА МАДОННА

(До відкриття Статуї Піонерської Жінки в Едмонтоні, Альберта, серпень 1981 р.)

Зупинити час хоча б на хвилю,
Нам не дано в наш короткий вік.
Бо долає він не фути й мілі,
А незриму відстань з року в рік.

Іх минуло вже аж дев'яносто,
Кропітких та неспокійних літ.
Та лишився праведний і простий
Доброї Мадонні заповіт.

Дев'яносто років — біль і спогад...
Дикий степ, морози, вітровій...
Ти стойш, звертаєшся до Бога:
“Дай, Господь, життя землі оцій!”

Господи! Дай в руки досить сили,
Щоб звернути на краще долі шлях!
Щоби голос України милий
Піснею лунав і в цих краях!...

І вже славне третє покоління
Соколині крила розправля,
Працею, любов'ю і сумлінням
Українські руки прославля!

І зростає міць вікам на диво,
І змогли спинити вже часу лік,
Бо струнка стоятиме й вродлива
Бронзова Мадонна з віку в вік!

Вчитиме любити синє небо,
І незгасиме жовте сонце в нім,
Вчитиме робити те, що треба,
Ta не забувати батьків дім!

ВІД РЕДАКЦІЇ

ШАНОВНІ ЧИТАЧУ І ЧИТАЧКО!

Оцім числом нашого з Вами журналу ми прощаємося одні з одними аж до осені, а якщо Ви проживаєте на Південній півкулі нашої плянети — то до весни. Бажаємо тим, хто в Австралії, Аргентіні та ін., щоб зима не була надокучливою. а "північним" читачам — гарно відпочити влітку.

Останні півроку були тривожним періодом у історії "Нових днів", і Ви, мабуть, це помітили. Головний редактор — Мар'ян Дальний — з усією його терпеливістю та витримкою не міг довше залишатися без заслуженої відпустки. І ось тому Ваші листи та матеріялі кружляли не тільки між членами редколегії, але й між містами: від Торонто до Оттави, до Монреалю, знову до Торонто і так далі. Сподіваємося, що в такій круговорти наш журнал розгубив дуже мало в дорозі, хоча втрати були неминучі: адже кожен член редколегії робив частку своєї роботи в умовах недостатньої координації. Особливо Ви, мабуть, відчули вади в координації роботи між діючим гол. редактором і коректором.

Ми вдячні усім тим авторам, які забезпечили нас безперервним потоком дописів, статей, оповідань. І при цьому хочемо звернутися із проханням: не ігноруйте Ваших особистих спогадів, не сумнівайтесь, що кожна невигадана історія — це документ, і хтось десь і колись його обов'язково використає як елемент ширшого полотна нашої з Вами новітньої історії. Таких документів часу ми мали не так вже й мало у останніх числах, просимо й далі підтримувати цю рубрику "Нових днів".

Повертаючи у зовсім інший бік, ми також хотіли б залучити до нашого журналу молодих авторів, які мають що сказати про своїх ровесників-українців, народжених уже в еміграції. Якщо знаєте таких, підкажіть їм цю думку, усякий матеріал завжди можна відредактувати (якщо острах перед помилками зупиняє декого). Отже, чекаємо у вересні й на тих, для кого ще не прийшла пора на спогади.

І, звичайно, ми завжди раді листам із оригінальними творами та літературними перекладами.

Ми також завжди будемо раді Вашим зауваженням і порадам щодо естетичного оформлення журналу, розміщення матеріалів тощо.

І ще — всім велике спасибі за листи до редакції, які нас тут завжди морально підтримують. Ми не мали місця надруковувати усіх Ваших теплих і щиріх вісточок із виразом признання за нашу роботу. Отож, спасибі всім гуртом.

Не обійшлося у нас і без прикрих листів. Нам ще раз хотіли навязати мовно-правописну дискусію, від якої ми відмахнулись і, здається, втратили одного передплатника. Далібі, не варто цього продовжувати: почекаємо, що УВАН та Гарвард вирішать. А до того будемо "балансувати" між усталеною в еміграції традицією і новими — нешкідливими, звичайно — віяннями з Україні.

НА ПРОЩУ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ

6. Хотин і Кам'янець Подільський

— Чекаємо венесуельців, — вигукує Христя, — заходячи до кімнати.

— Яких? — не второпаю я.

— Та насправді це українці, як і ми з тобою, лише осіли у Венесуелі, — пояснює вона. — А тепер вирішили Україну відвідати, та не пощастило бідахам. Затрималися у Німеччині, запізнилися на потяг у Румунії, от і чекають тепер на другий, вже з тиждень. А готелі ж тут заплачени та й дорога назад! Доведеться за все платити ново. Як не везе, то й не їде, там, де тонко, там і рветися, де благе, там і дереться, — закінчила розповідь сусідка.

Ми з нею в Чернівцях вже декілька днів. Побували в Карпатах, оглянули околиці міста і тепер шукаємо до кого б підпрягтися на турне до Кам'янця-Подільського.

Нарешті венесуельці приїхали! З ними приступала до країни американка, яка теж проживає в їх країні. Всі ми знайомимось. До них приїжджають родичі з навколошніх сіл. Це люди теплі, привітні. Гукають і нас до свого гурту. Починаємо розмови. Венесуельці говорять з американкою по-єспанському, а ми й чернівчани, звичайно, ні в зуб ногово. Потім всі українці, приїжджі й тутешні, розмовляємо українською мовою, а американка тільки очима кліпає. Тоді ми з Христею чещем з американкою по-англійському, а решта товариства слухає, здвигує плечима і сміється — яка ото плутаниця. Стара бабуся стоїть остронь, втирає слізки, давно ж дочки не бачила.

— Ловко, ви по-чужому навчилися, — жебонить вона, — та найкраще, що своєї не забули!

Вдень родичі возять венесуельців по селах, знаюмлять їх з родом й приплодом. Увечорі з їх кімнати лине сміх і брязкіт чарок, а вночі звідти чути тяжкий стогн, вигуки і плач! Бідна наглядачка стука у двері: ви ж усіх людей побудите, — нарікає. Просить і нас якось вплинути.

— Отак, кажу Христі, — на людей, часом, діє зустріч із рідним краєм!

Американці сумно, ні з ким розговоритися, от і пристає вона до нас із сусідкою. Робимо офіційне турне по місті. Оглядаємо університет і захоплюємося його виглядом. Незабаром тут буде музей. Студенти сидять на сонечку і чекають на іспити. Ми підходимо, розмовляємо. Пізніше

ни. Будьте певні, що чогось справді руйнівного ми не сприйматимемо.

А поки що — щасливого Вам літнього відпочинку або ж — теплих субтропічних зимових дощів! До зустрічі!

їдемо оглянути церкву святого Миколи, по-народному прозвану "п'яною". Це тому, що бані у неї, для прикраси, зроблені, наче покручені.

Їдемо на цвинтар. Між деревами в холодочку спочивають померлі.

Знаходимо могили Кобилянської і Федъковича. Лежать вони самотні, забуті. Сусідка, як завжди в таких випадках, підскакує, бідкається, а я намагаюсь її укоськати.

— Чого розходилася, як квочка перед бурею, — питаю здивовна. Адже пам'ятники їм поставили. Навіть вулиця Кобилянської в місті є, отже плян стовідсотково виконано. Ні, тобі усе мало. Свіжих квіточок захотілося! Тобі як мед, так і ложкою. Ні, брат, хорошого потрошку. Зрештою, кого в світі цікавить: хто писав і що писав? Дорогесенька, знаменитості тепер міряються кількістю протертих штанів на важливих посадах.

Раненько другого дня рушаємо до Кам'янця-Подільського.

— А по дорозі зайдемо до Хотина, — нагадує Христя.

Надворі й далі спека. Люд ходить і нарікає, а ми з сусідкою гуляємо, як риба в воді.

— Це, — кажемо, — погода наша, австралійська.

Щойно виїхали за місто, як шофер дає ультиматум: Перестаньте смалити, бо спиню машину і далі не везу!

— Оце рече Христя, — людина по моїй душі, бо хто курить, той чорта дурить, а хто нюхає, той чорта слухає! І так, наклавши вето на курців, поїхали далі. Переїжджаючи одне село, минаємо віз із покійником. Він покритий білим покривалом, попереду підводи йдуть з коругвами.

— Як ти гадаєш, зустріч з покійником це добре, чи погана приміта? — запитую в сусідки.

— Ти ж і забобонна стала в дорозі, — бере мене на сміх Христя.

— Хто б казав, — ображаюся я, — не кивай на сусіда, як сама спиш до обіда.

По дорозі минаємо цвинтар. Він повен хрестів, як і всюди тут, могили прикрашені великими коловоровими квітами із воскованого паперу. Хрести тепер переважно залізні. Видно, якесь церковне свято, бо люді багато; кожен, квітчає могили своїх родичів.

Заїжджаємо у містечко Хотин. Воно розташоване на правому березі Дністра. В одинадцятому столітті належало до Київської Русі. Пізніше до Галицько-Волинського князівства, а потім до Туруччини, Царської Росії, Румунії. Кого там лише було! Фортеця в Хотині збудована у XII-му столітті Данилом Галицьким.

— До фортеці треба іти пішки, а я вас, жіночки, по-панському підвіз до самого порога, — хвалиться шофер. Встаємо з авта, розглядаємося. З правого боку, внизу, тече Дністер. З інших боків фортецю оточує яр. Все, що зсталося із давньою слави, це стіни. А ми і цим захоплені. Тут підбігають "блістителі порядку" ї.

— Ти чого сюди машиною під'їхав, плати штраф, — присікується до шофера.

Він не знічується, видно, стріляний горобець.

Насуплює брови й поважно відповідає: — Мені можна, хіба не бачите, іноземців привіз!

— Які ж вони іноземці, коли говорять по нашому? — не вірять ті.

Ми з Христею демонструємо знання англійської мови. Американка якраз пішла фотографувати.

— О, це інший "калінкор", — доглядачі ніяко в розводять руками і йдуть геть.

— Ну, — молодчики, ідіть за мною, — гукає перекладач. Через яр до руїн перекинута кладка, тобто стара трухлява дошка. Він подає руку і першою переходить по ній сусідка. Потім моя черга. В мене і жижки трясуться, і циганський піт виступає, поки дохожу на другий бік.

От ми вже й на подвір'ї. Велично стоять навколо стіни руїни. Песередині двору великий колодязь. Колись, під час облоги, тут брали воду, тепер лише сміття на дні. Наш перекладач, виявляється, тут теж вперше. Пристаемо до місцевих туристів. Нам показують підземний хід.

— Оце попід річкою йшов він колись аж до Кам'янець-Подільської фортеці, — розповідають вони.

— Це лише легенди, не вірте, — скептично кривиться перекладач.

— Ні, це чиста правда, переконують земляки.

— Треба було боронитись, от і зробили таємні проходи. Один високий симпатичний чолов'яга нам пояснює:

— З давніх давен, кого тут лиш не було! Всі були ласі на наші землі. Народ все те перебув і вижив, а напасники згинули. Говорить він із запалом. Раптом дивиться пильно у очі і з притиском та викликом каже:

— Так воно було в давнину і так буде завжди! Христя штовхає мене лікtem і каже:

— А Симоненко, либонь знав чим народ дише, коли писав:

Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Пощезнуть всі перевертні й приблуди,
І орди завойовників заброд!

Стоймо ми, дивимось на залишки старовини. Скільки вони всього бачили на своїм віку! Слухаємо розповідь про давнину і пірнаємо у минуле...

...Раптом застугонала земля, заіржали коні, зарипіли вози. Дики оклики розітнули повітря. Все небо покрилося чорною пеленою. Запахло порохом. Це сорок тисяч козаків і тридцять дві тисячі польського війська виступили проти стоп'ятдесят тисячного війська турків на чолі із султаном Османом. Цілий місяць тривають бої. І ось настав вирішальний день!

Виїхав гетьман Сагайдачний і гукнув: Брати, будем жити! Будем жити, вино пити, яничара бити! Вилітали запорожці на лан жито жати, жито жали в копи клали, гуртом заспівали! Це було 1621-го року. Дорого коштувала козакам перемога. Гетьман Сагайдачний був поранений під час бою і незабаром помер від тих ран.

— Час їхати далі, жіночки, — рішає провід-

ник. Ми з жалем лишаємо це історичне місце і простуємо до кладки, щоб знову перейти її назад, до авта.

— Ви куди, — кричать земляки. — Туди не можна. Там, як упадете, і кісточок не позбираєте! Треба спускатися і йти яром. Колись тут був міст, а тепер на згадку про нього кинули дошку, щоб туристи мали уяву, як воно було.

І знову котимо автомобілем і милюємося краєвидом. Наша американка страх балакуча.

— Це така, що й тебе переплюне, — запримічує Христя. Американка, закінчивши розповіді про свої пригоди, переходить до запитань. На нашого перекладача, як грім з ясного неба, сипляться різні питаннячка. Спершу про останню війну, хто в ній боровся, про партизанів, а потім — хто такі націоналісти, за що вони змагалися, чому Україна не відокремилася, щоб була самостійною. Питає, а сама нам підморгє, мовляв, і я в курсі справ.

— Хто не чує, той здоров ночує, — шепчу злякано Христя. Який її гедзь укусив, хто намовив отаке питати? Де вона на нашу голову взялася. Адам з'їв кисличку, а в нас оскома на губах буде.

— Заспокійся, — мовить сусідка, — в тебе більше страху, як переполоху.

— Млин меле — мука буде, язик меле — біда буде, — нагадую їй.

— А знаєш, — каже Христя, — це мені нагадує називу однієї книжки, яку в нас рекламиували: "Все про те, що всі жінки хотіли б знати і ніколи не відважилися спитати". Лише слово "жінки" треба замінити більш відповідним, скажім, "громадяні".

Перекладач бідний аж упрів, пояснюючи все туристці.

— Україна — бідна країна, тому не може існувати окремо, — чуємо його відповідь.

— Це правда, що на вербі груші ростуть, а на осиці — кислиці, — тихо приговорює Христя.

— Що зробиш, — кажу їй, — кожен чорт на своє коло воду тягне.

Ми саме проїжджаємо повз лани. Вітер колише жито. Поруч виблискуючи на сонці щойно зорана нива.

— Яка чорна земля! — Дивується американка.

— Наш чорнозем найкращий на світі! В нас найбагатша земля! — хвалиться перекладач.

— Бач, хотів збрехнуть, та не дав Бог дихнуть, — сміється сусідка.

За розмовами не угледіли, як під'їхали до Кам'янець-Подільського.

— Сьогодні ми три річки проїхали, — інформує нас шофер. — Дністер, Прut і щойно ріку Смотрич.

Лишаемо в місті авто і йдем пішки. Час уже б пообідати. Нам показують ресторани "Млин", де заплянована наша трапеза. Він розташований в мальовничому місці, в колишній вежі, над самою річкою. Але виявляється, американка не додумалася гроші з собою взяти. Заплатила за турне сімдесят доларів, та й гадала — обід туди входить. — В Румунії, — каже, — мене за десять доларів цілий день возили і годували! А тут ще й за вступ до музею і за екскурсовода платити

НЕЗАБУТНІ ЗУСТРІЧІ З І. БАГРЯНИМ

Краснодар хоч і не був промисловим містом, але все ж мав деякі підприємства: шкіряний, олійний та великий нафтоперегінний завод "Кубаноль", споруджений вздовж "острова смерті", де річка Кубань різко повертає вправо і несе до Озівського моря свою скаламучену воду, в котрій заховано багато таємниць з давнинуних і недавніх часів.

Чудове місто Краснодар, і пережило немало з часу свого заснування.

25 серпня 1792 року Хар'ко (Захар), перший і останній обраний кошовий, суддя Антін Головатий і писар Котляревський привезли історичні пам'ятки (архів і клейноди) Запорізької Січі, в Карасунський кут Кубані, де й заснували це знамените місто з нефортунною назвою Катеринодар. (Річка Кара-Сун, що означає "чорна вода", вже давно відрізана від Кубані, жаль — вона вже цілком завмирає).

Катеринодар, у часи свого розвитку, а також у періоди різних змін і перемін, завжди був культурним центром усієї Кубані, з цікавими козацькими церквами, соборами, монастирем, з розвинутим культурним життям. До революції тут був великий Марійський інститут, де жили і навча-

лися доньки козаків — нащадків Запорізької Січі. Ліворуч від палацу отамана було єпархіальне училище. Тут доньки священиків з козацьких станиць навчалися премудрості життя і багато їх у нових парафіях розгортали і плекали культуру. Був у Катеринодарі агрономічний інститут, звідкіля виходили молоді козацькі агрономи. Були гімназії, як чоловічі так і жіночі, декілька реальніх училищ, три театри, музей, консерваторія. Був гарний парк над Кубанню з літнім театром, пароплавна пристань, базари. Великий осінній базар, де зустрічалися козаки з інших станиць. Недалеко від нього — гіподром для кінної їзди.

Палац отамана був з рожевого каміння. При вході великі гармати з часів Запорізької Січі. Напроти сквер з пам'ятником козаків і кобзарів — як живі стоять ці бронзові фігури на мармурових п'єдесталах. Козаки любили свою Кубань, любили широкий простір степу, любили і свій Катеринодар.

Але буйним вітром пролетіли події, зашуміла, заклекотіла Кубань... Кожна зміна диктувала свої закони і знищувала все, що було попереду.

Вже нема Марійського інституту, немає й єпархіального училища, нема реальніх училищ і гім-

треба. Позичила вона в нас гроши. Обід коштується чотири карбованці. Порахували ми свої ресурси.

— Вибач, — кажемо, — і в нас не хватас, щоб платити за тебе, шофера і провідника.

— Що ж, — філософує Христя, — можна й попостити. Вип'єм газової водички, буде дешево й сердito і на фігуру добре. Отож ми подивилися на той ресторан, облизалися та й пішли далі.

І ось перед нами постала незабутня картина: річка, через неї турецький міст і Кам'янець-Подільська фортеця! Стіни недоступні — високі, із вежами, яких тепер є одинадцять. Ми стоймо зачудовані. Справжня, не зруйнована, ціла кріпость! Заходимо всередину.

— Згадки про місто й укріплення є ще з двадцятого століття. Ця кам'яна була збудована поляками у п'ятнадцятім, — пояснює провідниця.

На подвір'ї бачимо яму вісім метрів глибини. Сюди кидали боржників. У ямі плятформа. Тих, що сплачували борг, піднімали і опускали, више чи нижче, залежно від сплати і заборгування.

— Як гадаєте, кинено туди американку? — жартує сусідка.

По сходах вибираємося нагору до бійниць. По той бік стіни, далеко внизу, простяглися городи. Мабуть тяжко приходилося здобувати ці мури! Гетьман Дорошенко у спілці з султаном Мухамедом четвертим дванадцять днів тримали облогу, поки здобули фортецю 26 серпня 1627 року. Скільки боїв відбулося під цими мурами, скільки людей полягло у боях! Ось проходить подвір'ям

тінь Юрася Хмельницького, страченого турками в 1687 році. А скільки інших, знаних і незнаних, склали тут свої кістки!

Спускаємось вниз. Треба ще оглянути вежі. Ось вежа Устима Кармелюка. Три рази цей ватахок простого люду тікав ізвідси, його ловили і садовили знову. Заходимо всередину подивитися, де тримали славного в'язня. У камері темно. На стінах наліплено всі відомості з його життя. А в кутку сидить макет — Кармелюк, закутий в кайданах. Христя довго ходить, все оглядає й читає про нього. Вже всі й повиходили, а вона все никає.

— Пішли, доки будеш тут огинатися, — мовлю до неї.

А вона підходить до Кармелюка і сумно проказує: "Ех, Устиме, Устиме, слухняне телятко дві матки ссе, а ти не з покірних, от і сидиш досі!"

— Що ж, речу їй, — сам винен. — Сталося йому, як у тій пісенні: "Накладуть на ноги дibi, на руки дibiці, оце тобі, джигуне, добре молодиці!"

— Ни, це не те перечитъ вона. — Не за ту пісеньку тримають в кайданах. І вона тихо затягає: "За Сибіром сонце сходить, хлопці, не зівайте, та й на мене, Кармелюка, всю надію майте!"

— А ти, Устиме, маєш надію? — запитую я.

— Маю! — виразно лунає відповідь. Зі страху і несподіванки я трохи й дуба не дала! — Ти, говорю Христя, — дрогаєшся, зашлють нас туди, де й Макар телят не ганяв!

А вона стойть бліда і напевно мене не чує.

назій, нема соборів, нема пам'ятника з козаками й кобзарями, але Катеринодар, тепер уже Краснодар, залишився, як і був, культурним центром Кубані. Постали інші школи й інститути і в Краснодар понадіждало багато студентів різної національності.

Тут же настав короткий період українізації. Козацька молодь повеселішала. Професура — українська, вище піднімала своє чоло, як з-під снігу травка зелененька. Між студентами різної національності ворожнечі я тоді не помічала. Але цей період був короткий. Потім розмовляти українською мовою було знову заборонено. Попри українському говорили лише в хаті і то оглядалися, чи не підслухують...

Козак завжди підкреслював, що він українець, а не щось інше.

Яка могутня сила тягнула українських молодих мислителів до Краснодару? Про це знає історія.

Молодий семінарист Симон Васильович Петлюра прибув у Краснодар "в свій час". Він багато працював над обробкою Запорізьких архівів. Пізніше сам був державним діячем і лідером. Молодий мрійник — поет Іван Багряний, в часи українізації, прибув у Краснодар читати свої поезії, шукав можливості сполучити рушійну силу всього свого народу, але — "запізно".

I. ЮНИЙ ПОЕТ

Студенти літературного факультету почули про вірші юного поета Івана Багряного. Інші студенти посміхалися над ними. — "Поезія, це лише мрії", говорили вони, "і що там може бути цікавого? Ми — люди точної науки, наших поезій не розуміємо".

Проте літератори не здавалися. Вони ще гучніше цитували поезію Багряного:

"Друже, друже! Геть з журбою,
Народились ми для бою".

То була не любов — прелюдія
ось тепер ми дійшли до мети.
Гей, ніколи твоїм не буду я,
як не будеш моєю і ти.

Могутнім, міцним і повним ентузіазму уявляли вони собі Івана Багряного, і намагались, щоб з'язатися з ним і запросити його в Краснодар.

Іван Павлович зацікавився запрошенням студентів. Тут йому була нагода побачити Кубань і місто Краснодар, але він не зауважив, а може й не знав, що було вже запізно. Кубань і нащадки Січі Запорізької вже стояли перед своєю гіллю...

Був 1932 рік.

Іван Павлович Багряний приїхав.

Молодий і кремезний. Над свіжим його обличчям, гарно зачесаний чорнявий чуб. Йому було тоді 25 років і він був у розквіті своєї сили й надії. Казалося, що немає нічого на світі, щоб зломило цього кріпкого юнака. Але не посміхався він ніколи. Ні тоді, коли його зустріли студенти, ні тоді, коли його привели до декана фа-

культету проф. Р. (уродженця міста Львова) і до мене — тоді молодої пом. декана.

Зібралися в домі учених, при вулиці Котляревського.

Науковців було мало, лише проф. Щепотьев — зоолог, проф. Шмук з сільгосп. інституту і ще декількох професорів інших інститутів. Студентів було більше — по кілька з кожного інституту.

Староста групи студентів, після короткого привітання, запросив Багряного приступити до читання своїх віршів.

Він почав читати. Не з книжки, а читав напам'ять.

Прочитав він "Рибалки", потім "Вечір".

Тихий, несміливий голос... цей міцний юнак, казалося, почував себе несміливо. Деякі студенти почали шушукати, але коли він почав читати "Вандею", то настрій слухачів змінився. Слухали напружено й ті, що не розуміли поезії.

Багряний читав гучно і виразно.

— Тепер читайте "Собачий банкет", — гукнув хтось.

Багряний почав читати "Собачий банкет".

Тихо стало в залі... всі слухали.

На останніх рядках у залі раптом загуділи... дужче і дужче, і тут хтось крикнув:

— Гей, ти хохол, говори по-русські!

Багряний замовк. Постало замішання в залі. Деякі слухачі залишили скоро залю. До Багряного, як би мимохідь, близенько підійшов проф. Щепотьев, щось прошепотів до нього і, не зупиняючись, вийшов. Багряний зблід. Свіже його обличчя стало сірим, мов попелом посыпане. Всі скоро розійшлися і Багряний зник.

Вранці знайшли проф. Щепотєва мертвого. Він повісився.

Проминув, може, тиждень, як до студентів дійшла вістка, що Багряного заарештували в Харкові.

Наступив лихий час і для студентів, що любили цього юного поета, який умів простими словами навчати любити свободу слова і свободу людини.

II. НЕВТОМНИЙ ДІЯЧ І ОРГАНІЗАТОР

Промайнули 14 років і в 1946 році Німеччина була переповнена "ділістами". В один з таборів у Мангаймі над Некаром, я приїхала до свого чоловіка, який жив у таборі, а я жила поза табором.

— Приїхав у табір Іван Павлович Багряний і буде читати "Золотий бумеранг", — сказав мій чоловік.

Пригадався мені 1932 рік і я уявляла тепер того молодого, міцного, без усмішки, юнака, — чорнявого, з гарним свіжим обличчям і сумними очима...

Мій чоловік у таборі працював у філії політв'язнів, котра мала свою крамничку "Чумак", куди приходили всі тодішні українські часописи, а також книжки. В неділю їх найкраще можна розпродати серед громадянства, а це якраз була неділя.

— А як же ми Івана Павловича побачимо, як ти занятий? — спітала я чоловіка.

— Багряний тепер перебуває в редактора А. Курдидика, — відповів чоловік, — а о 4.00 годині по полуночі буде в клубі "Таборова газета" і там він буде читати свої твори.

По таборі снуvala вже тисячна юрба людей і всі говорили лише про Багряного. Збиралися групками, чекали. Кожен хотів бачити і чути ту людину, навколо якої вже згуртувалися тисячі, готових іти з ним і на Голготу. Тут і молоді люди, з котрих ще не встиг вивітритися пороховий дим, збиралися у купки і старенькі бабусі з пропаленими плахтами від недавного бомбардування, походжали сивоголові, терпеливі з суворими обличчями батьки, два священики, — один православний, а другий греко-католик, — щось розмовляли між собою спокійно і приязно. Всі чекали відкриття клубу о 4.00 годині. І я чекала, бо ж і я хотіла, через 14 років, побачити Багряного.

О год. 3.30 по полуночі відчинили клуб і всі, що були надворі, рушили в залю. Ряд за рядом займали місця і вкоротці клуб був заповнений. Велись неголосні розмови.

Ми з чоловіком залишилися надворі. З нами були дві жінки — старенька паніматка Іваненко-ва з донькою. Паніматка — вдова по священикові, замордованому більшовиками, а донька також удова, дружина замордованого харківського інженера. Вони щось між собою напівшепотом говорили і чекали побачити Багряного.

Таборовий годинник гомінко видзвонив один, два, три, чотири...

Усі присутні насторожились. З управи вийшов п. редактор Курдидик (голова табору, — ред.) з двома секретарями, вони супроводили Івана Павловича Багряного. Купка старших прилучилася до них: проф. Лось, інж. Рудь, проф. Павлишин, інж. Бондар, проф. Луців, п-р Павлишин, інж. Лисак, і вчитель Рачок. Тихо і спокійно підходили вони до клубу. Вже наближалася до нас, Багряний помітив мене і зупинився. Лівою рукою провів по своєму чолі, як би щось пригадував, потім простяг до мене руку і тихо спітав:

- З Краснодару?
- Так, — відповіла я.
- З ким же ви?
- З чоловіком.

Мій чоловік назвав себе. Багряний подав руку.
— Приємно, — сказав він, — чув, тепер бачу. Потім він привітався зі старенькою паніматкою Іваненко і її донькою, та ще багато людей підходили, кожному хотілося поціснути руку того, що пише такі правдиві слова. Кожному хотілося подивитися в очі того, хто бачить їхні власні набодлі серця, їхні страждання і мрії.

14 років промайнули як бачила я Багряного — юнака, повного сили для боротьби за свободу слова і свободу людини, за волю України. Ненавіт'я він рабство і рабську психологію.

Сьогодні я вдруге бачу Багряного. На скронах його пробилася сивина, глибока вдумливість, сумний погляд його очей, на обличчі видні сліди пройденого шляху...

Іваненкових Багряний знав ще з Харкова і тут у Мангаймі напевно вони вперше побачилися як біженці і розмовляли довгенько. Із клубу вийшов приятель моого чоловіка, п. Семківський і запросив заходити. В третьому ряді були два місяця вільні, що їх показав нам п. Семківський, і ми сіли. "Газета" пробігла скоро, керував нею редактор А. Курдидик. Усі новини були прочитані, а також і тaborovі справи.

I. П. Багряний появився на сцені і публіка зустріла його появу привітно і зворушливо. Він привітався тихо і почав читати. Всі слухали його уважно. Слідкували за кожним його словом і змістом "Собачого банкету". Після прочитання п. редактор давав слухачам пояснення і коментарі. Він говорив, коли написано і якою ціною платив за це письменник Багряний. Публіка слухала напружено. Здавалося, що вона ковтає кожне слово, кожне речення і переживає біль, чує іржання умираючого коня і чує стук його копит. Багряний потім читав ще інші свої поезії. Він читав їх обережно, щоб не обтяжувати слухачів, щоб дати можливість кожному почути і вмістити у своїй свідомості та разом спокійно малювати уявну картину того, що поет читає.

Я сама жадібно слухала ці слова, що їх давно чула і вони мені знову були новими та свіжими.

Сьогодні читання Багрянного, його поезія родила нові думки і перебудовувала поняття слухачів. Як могли в тих умовах виходити з-під пера цього поета такі речі? I як скромно він їх читав... і в присутніх родилася гордість, за відвагу і скромність Багряного. Ніхто не плескав, як він починав читати, ніхто не гуптів ногами, як він кінчав читати. Кожний з присутніх знат, що проти-тана тут Багряним, належить відважним.

Коли Багряний закінчив читати, ред. Курдидик щиро сердечно подякував йому за його працю для свого народу, а також подякував всім присутнім за їх уважність і вирозумілість до Багряного.

I. П. Багряний і п. Курдидик пішли до помешкання редактора. Не пройшли і десять хвилин, як пришов посланець від редактора Курпітика, щоб скоро прийшов до нього мій чоловік. У Курдидика були вже редактори Которович і Котович.

— Звідки ви, пане Жижка? — запитав моєго чоловіка редактор Которович.

— З Донбасу.

Редактор Которович розвів руками:

— Пане Жижка, нівже ж є такі українці на Донбасі?

— Єсть, і багато, — відповів мій чоловік.

I. П. Багряний піднісся і сказав:

— Панове, чуєте, що Жижка каже: — "єсть, і дуже багато!"

Видно, душа Івана Павловича боліла за Донбасом, за цим великим скарбом України.

Коли з моїм чоловіком полалили справи, щоб позичити грошей редактору Которовичу і для викуплення черенок кирилиці для газети "Неділя", що тоді друкувалася латинкою, ми пішли також проводити Івана Павловича Багряного на залізничну станцію.

Ми вийшли за табір, — Іван Павлович, паніматка Іваненко і її дочка, п. Рачок і ми з чоло-

ІВАН БАГРЯНИЙ І ПЕТРО ВОЛИНЯК
(в Торонто — 60-ті роки)

віком. Іван Павлович розпитував мене за Краснодар та за деяких студентів. Пригадав те про вокаційне слово, "Говори по-русکі", потім добавив: "Ви чули "Собачий бенкет" над широкою річкою Кубань, а тепер він тут над Некаром не втих. Це ж ті самі собаки бенкетують" (У той час, на другому боці тієї ж вулиці, де був табір, приміщувався радянський штаб, де бенкетували та з табору людей викрадали). Ми, ідучи до станції, розмовляли про пережите. Попрощалися на станції і побажали всього найкращого Івану Павловичу. Від щирого серця і він побажав нам того.

ІІІ. ДЕРЖАВНИЙ МУЖ

Прошли ще сім років.

У серпні 1953 року ми отримали листа від А. Х. Бондаренка з запрошенням прибути в Лондон, бо приїхав Голова УНРади І. П. Багряний. "Знову Багряний, — подумала я, "але тепер уже державний муж".

У неділю 15-го серпня ми поїхали до Лондону. Це була моя перша подорож в Англії на з'їзд нашої спільноти і, від'їджаючи з дому, в мене було радісно на душі, бо хотілося побачитись і бути зі своїми людьми, а також побачити ще раз Івана Павловича Багряного, на пості Голови Української Національної Ради.

У веселому настрої прибули ми з чоловіком до Лондону. Коло будинку на Ноттінг Гіл Гейт (сюди мусів прибути І. П. Багряний), вже були люди і заходили в будинок, але якісь непривітні один до одного, хоч і вітаються. Виглядало так, будьто всі вони діти не однієї матері, а якася мішанина невдоволених. Мій радісний настрій зник.

Я відчула той страх, який пережила в 1932 році в домі учених у Краснодарі.

О год. 2.00 по полуночі, редактор М. Семчишин, зайдов у бокові двері з І. П. Багряним. Семчишин привітав присутніх у залі, представив І. П. Багряного і назвав тему його доповіді: "Боротьба проти московського імперіалізму й Українська Національна Рада".

В залі сиділи переважно мужчини молодого ще віку. Гарно одягнуті і добре відживлені, горді й непривітні один до одного. Мені, що в третій раз прийшлося побачити цю видатну особистість і зовсім в різних обставинах, не пощастило і привітатися з Багряним. Ми з чоловіком сіли тихенько в задньому ряді.

Іван Павлович, вже цілком сивий, обличчя стомлене, зі слідами недуги. В очах проблиск доброти і шукання: "чим би вдоволити своїх незгідливих братів українців?"...

Багряний говорив тихо, спокійно і витримано, але йому часто перебивали різними непристойними вигуками. Мені стало лячно і я попросила свого чоловіка, щоб скоріше їхати додому.

Так закінчилась моя остання зустріч з людиною, з якою зустрічалася випадково тричі в різних обставинах. Але і юнаком, і зрілим мужчиною — завжди горіла в ньому та ж сама ідея: "Свобода слова, свобода людини і воля Україні!"

ВІД РЕДАКЦІЇ: Хай ці незвичайні спогади св. п. Марії Жижки (нагороджені на конкурсі СФУЖО) пригадають читачам, що в цьому році сповнилося 75 років з дня народження видатного нашого письменника, публіциста і політичного провідника сл. п. Івана Павловича Багряного. 25 серпня минуло 19 років від його передчасної смерті.

ТАМ, ДЕ НАРОДИВСЯ ГЕНІЙ

Новий, тільки що призначений голова чугуївської селищної Ради Бурмістенко сидів у своєму кабінеті й переглядав стос паперів, які лишилися йому в наслідство від попередньої адміністрації. Бурмістенко був демобілізованим червоноармійцем, досвіду в адмініструванні не мав жодного, але добра грамотність і веселій характер були запорукою його майбутніх службових успіхів. Тому, покладався на власні сили, не чекаючи, щоб хтось йому поміг, показав, на яку ногу ступити. Трохи його непокоїв вільнонайманий секретар, колишній волосний писар, що вважав себе за незамінного й настирливо пхався зі своїми порадами.

Був між ними вже й невеличкий конфлікт на мовному ґрунті, тому що секретар дотримувався старої ортографії, ніяк не хотів відмовитись від "ятя".

— Трохиме Микитовичу, — казав Бурмістенко, — не вживайте ви, Бога ради, того "ятя", адже його скасували, а ви не відступаєте від старого правопису, ще пришиють нам контреволюцію...

— Нічого не пришиють, та це й не ваша турбота, бо ви голова, а не секретар, не в вас спитають.

— І все ж таки, не вживайте, бо ви пишете, а я читаю, і куди, мовляв, дивлюсь? Пиши свої власні листи з "ятем", а в офіційних паперах, щоб його не було.

Секретар набурмосився, але послухав зверхника й перестав обстоювати старий правопис, хоч іноді й помилявся, наче незнарашина...

Того ранку Бурмістенко вирішував одну проблему: як зберегти від нищення стару хату, де колись народився славетний український маляр Ілля Юхимович Рєпін. Хто її доглядав, невідомо. Скоріше, сусіди. Та за догляд треба платити, а догляд неоплачуваний до деякої міри знімає відповідальність. І ось, як зауважив Бурмістенко, вже щезли деякі шиби, їх замінила фанера, щезли й сходи біля хатніх дверей. Власне, ніхто не збирався з тієї хати робити заповідника, бо ж Рєпін емігрант, що помер у Фінляндії, не бажавши повернутись на совітську "родину". А все ж таки — "світова величина", знести стару хату не випадає, ану ж як комусь забагнеться її побачити!

Якраз під час роздуму над тією проблемою хтось постукав у двері.

— Зайдіть! — сказав Бурмістенко.

Поріг переступила скромно одягнена особа, ще досить молода, з валізкою в руці. Переступила і вклонилася Бурмістенкові.

— Ви голова? — спітала особа.

— Так, голова. А ви в якій справі?

— Та ось, маю до вас папірець...

Голова взяв листочок, очевидно, видертий зі шкільногого зошита, й, дивуючись, прочитав:

"Коли б не було, ѹ де б не було, але прошу пред'явників цього, Матвієві Тимофійовичу Дроздові, надавати всіляку допомогу, тобто, забезпечити його квартирою й харчами (пайком), щоб він жив, як людина. Якщо ж попросить і праці, не відмовте. Підпис К. Ворошилов.

— Дивується? — спітав прибулий голову. — А це дуже просто, колись я врятував нашого маршала від смерті, а він дав мені оцей папірець, може, сказав, пригодиться тобі в скрутну хвилину...

Бурмістенко спочатку хотів назвати гостя "товаришем", але зміркував, що той років на десять старший від нього. й змінив думку.

— А чому ви, дядю, обрали собі саме наш Чугуїв, а не інше місто, чи у вас є тут рідня?

— Ні, рідні нема, але Чугуїв близько від Харкова, а там учаться мої діти, отож, можу часто їх бачити.

— А що ви робили раніше?

— Служив у Червоній армії, а потім учився в тому ж Харкові, закінчив університет.

Гість відгорнув полу піджака, щоб дістати документ про освіту, й тоді на сорочці блиснули два бойові ордени Червоного прапора. Бурмістенко перелякався.

— І ви ніде не працювали досі?

— Не працював, бо не встиг, а крім того, я... священик.

— Священик?

— Так, скінчив вечірні дворічні священичі курси, спочатку рукоположений в диякони, а згодом у священики.

— Чому ж ви не пішли на парафію?

— На парафію? Не хочу. Бо на священика дивляться тепер, як на опудало горохове, ось і ви вже змінили свою думку...

— Та ні, я не з них... А що, як я запропоную вам бути в мене секретарем, а житимете в колишній хаті Юхима Рєпіна, батька славного маляра, доглянете ту хату. Там, правда, не все в порядку, але відремонтуємо, доставимо дров, буде честь-честю. Харчами також забезпечимо. Тільки, вибачте, вас я буду називати не "товариш" і не "отче", а дядя. Нічого не маєте проти?

— Абсолютно нічого. Я навіть, крім вас, нікому не скажу, що я священик, а на лобі в мене не написано.

Так вони й домовились. Колишнього волосного писаря передали Райспоживспілці для ведення справ кооперації. Дрозда Бурмістенко поки що взяв до себе, в свою родину, а той виявився настільки вправним канцелярським службоцем, що голові навіть не приходилося заглядати в офіційну кореспонденцію, все було дуже швидко зроблене.

— Де ви, дядю, так навчилися?

— А це я вів діловодство університету, а воно

мусіло бути в ажурі, щоб кожний папірець лежав на своєму місці.

Вечорами, коли нікого не було в селищній Раді, новий секретар розповідав Бурмітенкові про своє життя.

— Я з одного села з Ворошиловим. Власне, він, Ворошило, так само, як його батько й дід та росіяни, додавали до українського прізвища оте своє "в". Був я дуже бідним, навіть штанів порядних не мав, і тому, не дочекавшись свого часу, пішов до армії. Там мене помітив Клім, і як земляка, взяв до себе ординарцем. Ну, ординарець — це все одно, як член родини, менший брат... Я пильнував Кліма, і одного разу призначену йому кулю прийняв на себе. Тут вона пройшла, мимо серця, ледве його не зачепивши. За це дали мені перший орден Червоного прапора. Я відмовлявся, та що ви, кажу, за таку дрібницю розкидатись орденами? Ні, приліпили. А другий раз за бойову участь, бо пізніше попросився з ординарця перевести мене у фронтову частину, а там усяко було. Знову поранили, два місяці лежав у шпиталі, доходив, та врешті заросло, як на собаці. Тоді вчився, скінчив робітфак і харківський університет, фізико-математичний відділ. Пропонували мені працювати за фахом, та я відмовився. А священиком став тому, що... почалася в мене самокритика. Адже приходилося на війні убивати людей, таких, як сам, бо то була війна громадянська. І я думав: за що я їх убивав? За їхні погляди, несумісні змоїми? Тож хоч трохи виправдаюсь перед Богом...

— А Ворошилов про ваше священство знає?

— Знає. Я йому говорив, як зустрічався під час відпустки в рідному селі.

— І що він?

— Нічого. Сміявся. Казав: "Дивак ти, Дрозде, вилізе тобі колись боком те священство. Але поки я живий, не бійся, допоможу"...

— Хибарку колишнього солдата, а потім вільного поселенця Юхима Репіна, було ретельно відремонтовано, і секретар селищної Ради перемістився до неї, перевізши звідкись свою, таку ж скромну і непомітну, дружину. Іноді приїздили до батьків діти, хлопець і дівчина, двійнята, шістнадцятилітні підлітки, але нічим себе не проявляли, навіть не хвалилися, чим вони будуть, як закінчатимуть навчання.

**

Життя чугуївського району до деякої міри відзначалось добробутом. Навіть у тривожні роки суцільної колективізації не було там драматичних сцен із хлібоздачею державі, бо колишнє військове селище на 90% складалося з безземельних робітників, у кожній родині двоє-троє її членів працювало або на одній з харківських фабрик, або на близькій електростанції. Бурмітенко, звичайно, мав "рознарядку" на зерно, виконував її силами місцевого, не дуже заможного колгоспу, а з окремих хат, де самі фабричні робітники та купа дітей, що візьмеш?

— Богу дякувати, — казав він Дроздові, — що в нас не сільський район, уявляю собі, як прихо-

диться тій владі на місцях виконувати державне завдання, фактично, відбирати хліб, який видано населенню на трудодні. Тут і розумний здуріє!

До чугуївської селищної Ради ввесь час учащали різні комісії з столичного міста Харкова, але ніде не знаходили якоїсь недоробленості. Столиця саме переносилася до Києва, забиралося все краще з районів, і Бурмітенко непокоївся.

— Дядю, — питав він Дрозда, — а як ви дивитеся на Київ?

— Мені однаково, — відповідав Дрозд, — діти якраз кінчують середню школу, ім нема чого триматися Харкова.

Та вийшло так, що першим до нової столиці потрапив Бурмітенко. Харківський партійний пленум ухвалив: "Передовика-адміністратора з Чугуїва Бурмітенка ввести до оргкомітету й вирядити до Києва на протязі двох тижнів. Голова оргкомітету Чубар".

— От і розстанемося з вами, дядю, — скрушуно сказав Бурмітенко. — Шкода, бо добре співпрацювали. Ще не знаю, куди попаду, але в кожному разі, моя квартира завжди до ваших послуг.

— А я ще хотів погодити з вами одне питання...

Дрозд розгорнув папір і витягнув бронзову дощечку, де гарними літерами було вирізьблено: ТУТ НАРОДИВСЯ СВІТОВОЇ СЛАВИ МАЛЯР ІЛЛЯ ЮХИМОВИЧ РЕПІН.

Я не наважувався вам показати, хоч уже давно мав цю дощечку, але тепер, коли виїздите, треба, бо інший голова може й не дозволити.

— Правильно зробили. Скажете: за розпорядженням Бурмітенка. Вішайте на здоров'я, тут нічого протизаконного нема.

У керівному складі радянської української республіки зайшли зміни. Чубаря було відкликано до Москви, з'явились нові прізвища: Кальченко, Ляшко, Бурмітенко. Чугуїв — і офіційний, і обицівательський — потирає руки від задоволення, адже на верху тепер наш, хоч від цього зовсім не залежала радянська політика й не передбачалось якихось істотних змін. Просто Бурмітенка знали, як порядну людину, і до його високого призначення ставились прихильно.

А Чугуїв далі жив своїм буденним життям. У селищній Раді, і раніше, порядкував товариш Дрозд, а новий голова Кекух лише підписував офіційні папери. У Дрозда ж, доглядача хати Репіна, потроху виростав "Репінський музей". Старі люди розповіли, як виглядала та хата раніше, дехто приніс даровані малярем шкіці й рисунки, навіть старий мольберт, що служив юному Репінові. Біля плоту росли улюблені малярем малівці, від яких він брав "тони" барв.

Усе було спокійно, аж доки не приїхав з Москви представник Народної освіти — перевіряти стан шкіл. Почувши, що Чугуїв є місцем народження Репіна, він схотів побачити його хату, лишився задоволеним з її огорядного вигляду, з цікавістю переглядав рисунки великого маляра, і врешті дійшов до пропам'ятної дощечки.

— Тут у вас, — сказав він Дроздові, — трапилася помилка, ви забули додати "руссій".

ОСТАП ВИШНЯ У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

(Скорочено з нової книжки "У дзеркалі життя і літератури")

Минуло 90 років з дня народження найбільшого українського гумориста 30-их років нашого століття Остапа Вишні. Він у ті часи мав таку величезну популярність серед народу, що, коли приїхав одного разу до села Бовчої, то його селяни вийшли зустрічати з прaporами. Його гуморески передруковувала вся українська преса, збірники його гуморесок покупці відразу розхоплювали. За статистикою, він в ті часи належав до трьох найпопулярніших авторів в Україні. (Крімнього, це були ще Володимир Сосюра та Володимир Винниченко). Досить показовим є й те, що тиражі видань його гуморесок сягали 100 і 150 тисяч, що для тих часів були найвищими. А до 1965-го року його книжки були видані 162 рази загальним тиражем 5 мільйонів 448 тисяч приємників.

Треба підкреслити, що до заслання О. Вишня дійсно був письменником, що творив для багатої скарбниці українського гумору. Його майстерне використання народної мови, народного гумору з барвистою образністю й афористичністю було неоціненим надбанням для нашої літератури. Його твори допомагали в запровадженні українізації після двохсотлітньої русифікації. Своїми гуморесками він висміював відсталість, людську глупоту, ледарство, нечесність, русотяпство, яке розпаношилося по всіх установах та шкільництві, висміював русифікаторів, що не навиділи нашу мову, перешкоджали провадити українізацію державного апарату.

Щойно після десятирічного заслання, де він втратив здоров'я й ледве лишився живим, злама-

— Та який же він "руссік", коли народився на Україні? — заперечив Дрозд.

— Ви не розумічайте! — підвищив голос представник Наросвіти, — адже його батько був російським солдатом?

— Так, але мати українка, та й військове поселення Чугуїв ніколи до Росії не належало.

— Тут дискусії не потрібні, зніміть дощечку й переробіть, щоб уникнути конфлікту.

Дрозд написав до Києва Бурміщенкові, але той лагідно відповів:

"Дорогий дядю, не сперечайтесь з московським представником, бо вони суперечок не люблять".

Начальник Дрозда Кекух дуже шкодував за таким цінним секретарем, але той ні на які умовляння не йшов, і за пару тижнів виїхав з Чугуєва, забравши з собою всю свою родину. Репінську хату зайняла інша особа, якийсь пенсіонер із жінкою, а пропам'ятна дощечка зникла з лутки дверей навіки, і та хата вже нічим не відзначається від старих хат Чугуєва.

ний морально, мусив писати на завдання партії та уряду лише сuto пропагандивні твори, що вже не блимиали тими дотепами й правдивістю та не мають тієї вартості для літератури.

Народився Остап Вишня (справжнє прізвище Павло Губенко) 12-го листопада 1889-го року на хуторі Чечка біля села Грунь, Зіньківського повіту на Полтавщині (тепер Сумська область) в сільській родині. Його батько був прикажчиком у поміщиків фон Рот.

У 1907-му році Павло Губенко закінчив Київську військово-фельдшерську школу, десять років працював у хірургічному відділі у лікарні Південно-Західних залізниць у Києві. У 1917 році склав іспити на атестат зрілості і вступив на історико-філологічний факультет Київського університету. Друкуватись почав за часів Уряду УНР в 1918 р. Відступав разом з урядовою редакцією часопису "Україна" до Кам'янець-Подільського, де й лишився після дальнього відступу та евакуації українського уряду.

Переїхавши до Харкова, почав працювати у 1921-му році в редакціях газет "Вісті", "Селянська правда" та в журналі "Червоний перець". Пізніше друкувався в багатьох інших виданнях.

У 1923-му році почали виходити його збірники гуморесок. Спершу вони мали низькі тиражі, всього 3-5 тисяч, але потім тиражі швидко почали зростати. Популярність Остапа Вишні щороку збільшувалась. Десь у 1928-му році тодішній нарком освіти України Олександр Шумський (пізніше розстріляний з наказу влади) сказав, що найпопулярнішою людиною на Україні є тепер Остап Вишня".

Як згадує у своїх спогадах Анатоль Гак, на одному із з'їздів незаможних селян, де виступали з промовами всеукраїнський староста Гр. Петровський та голова Раднаркому Влас Чубар*, учасники з'їзду забажали побачити Остапа Вишню, почали писати про це записки до президії, і "вожді", хотілось їм чи ні, мусили викликати телефоном Остапа Вишні. А коли він прийшов, то і Петровський, і Чубар мусили зйти з трибуни й посісти в першому ряді, а на трибуну вийшов Остап Вишня. І з'їзд улаштував йому таку овацию, від якої у Вишні аж вуха почервоніли. Разом з іншими оплескували виступ Остапа Вишні й Чубар та Петровський. Сьогодні такого, мабуть, уже б не дозволили, бо представники влади не припускають, щоб хтось був популярніший за них, та ще й безпартійний.

*) Чубар теж розстріляний, а Гр. Петровського змусили, як і тепер Кириченка та Шелеста, лишити терен України.

Таким успіхом, як згадує той же Анатоль Гак, користувався Вишня і на праці, в редакції двері до нього не зачинялись від людей і Остап Вишня кожному намагався допомогти.

Остапові Вишні спершу платили за фейлетони по 25 карбованців, а пізніше навіть по 100. На той час це були значні гроші, бо рядовий службовець діставав тоді близько 100-125 карбованців на місяць.

Та роки 1930-33-ті стали крутим поворотом як у долі України, так і в долі багатьох письменників. Почалися налади в пресі на письменників, що належали до ВАПЛІТЕ та ПРОЛЕТФОНТУ.

У 1930-му році в київському журналі "Життя революції" з'явилася погромна стаття О. Полторацького "Що таке Остап Вишня". Можна припустити, що написав він її на доручення "згори". Остапові Вишні закидалось багато гріхів: ворожа куркульська ідеологія, примітивізм, націоналізм тощо.

Остапа Вишню перестали друкувати. Остання його книжка вийшла в 1933-му році. Це був 4-ий том його творів, що мав 415 сторінок. Вийшов тиражем в 20 тисяч прим. Почалися вже масові арешти письменників, а на селі вже лютував страшний голод, вмирали мільйони селян. Незабаром арештували й О. Вишню.

Про поневірняння й звірячі знущання над Остапом Вишнею на засланні, де він був уже близький до смерті, згадаємо пізніше, зокрема із спогадів артиста й режисера Йосипа Гірняка, що часто перебував у тих самих таборах.

Але почалась війна. Німецькі війська вже захопили Україну й наближалися до Москви. Шукаючи порятунку, влада вирішила повернути з заслання головніших письменників, щоб їхньою працею підсилити пропаганду проти німців. Як згадує Юрій Смолич, "українська колонія" — ЦК партії, Рада Міністрів, редакції, партизанський штаб — розташувались у спорожнілій прифронтовій Москві: "установи" — на Тверському бульварі, 18 та на Трубній площі; гуртожитки — на Трубній та Радянській; щасливчики проживали в готелі "Москва" — там навіть трохи діяло опалення".

І от наприкінці 1942-го року Бажанові та Довженкові було доручено скласти список репресованих українських письменників, "котрі дорогі народові, особливо тепер — у грізну годину Вітчизняної війни". Цей вираз чи вислів звучить глибокою іронією: чи автор навмисно так висловився, чи не збагнув всюого фальшу й фарисейства. Коли їх мордували, розстрілювали, тоді вони були ворогами, а тепер, коли припекло, стали "дорогі народові".

Почали складати список, який щодня ріс, по-більшувався, бо хтось із письменників прибував з фронту, забігав на Тверський бульвар і на питання порад з боку Довженка та Бажана давав прізвища нових засланців-письменників "дорогих народові". Першим у тому списку стояв Остап Вишня — Павло Губенко.

А вже на початку 1943 року подзвонив телеві

фон до редакції ж. "Україна", який редагував Ю. Смолич. Дзвонив Рильський:

— Юрію Корнійовичу, — казав він схвилювано, — а чи знаєте, хто тепер сидить тут у мене?

Павло Михайлович.

— Який Павло Михайлович? — не зрозумів Смолич, думаючи, що хтось із письменників-фронтовиків прибув. Та Рильський уточнив:

— Остап Вишня, — сказав він.

— Боже мій! Вишня!?

— Даю йому трубку...

"В телефонній трубці зашелестіло й загуло,— пише Смолич, — і йому здалося, що то виє хуга та потріскує сніг на морозі десь на далекій півночі. Відомо, що голос в Остапа Вишні був хрипкуватий, а після майже десятирічного заслання, певно, що хрипкіший став, та Юрій Смолич пізнав його. Але велике нервове напруження й схвилюваність не дали сказати більше, як: "Юрію Корнійовичу" ... та "Павле Михайловичу". В обох текли сльози. І Рильський дімовився, що вони відразу приїдуть..."

Вишня поруч Рильського виглядав знищений, худий, у кожушку й вушанці та валянках. Тут уже був і Юрій Яновський, який зняв перед Вишнею шапку і вклонився до землі. Потім обіймались, дивились один на одного й мовчали. На обличчі Вишні було безліч зморщок, очі ніби зробились менші, а чоловічки чорніші. Остап Вишня ніби дивився на них здалеку, прибитим поглядом, як через вулицю. Це був насторожений погляд-запитання: як вони до нього поставляться?

Діставши після оформлення в постпреда одну пачку цигарок (100 штук), Остап Вишня обвів усіх поглядом і вперше засміявся. А коли його завели до приміщення, де він мав жити, в другому дворі Партизанського штабу, і всі пішли геть, вони лишилися з Юрієм Смоличем удаю. У кімнаті горів каганець. Кілька хвилин вони мовчали, ніби не було слів, щоб заговорити. Нарешті, Остап Вишня заговорив:

— Отак, Юрію Корнійовичу.

— Отак, Павле Михайловичу, — відповів Смолич.

Ото була першого вечора і вся їхня розмова. Але тими словами, каже Ю. Смолич, ми сказали один одному дуже багато. Смолич боявся щось запитувати, щоб не торкнути його трагедії...

Наступного дня Смолич запросив Вишню до себе до будинку письменників, де він мешкав на 9-му поверсі в кватирі Паустовського. Над ними на даху стояли зенітки, які обслуговували дівчата. Тут біля дверей кімнати вони зустріли Івана П. Соколянського, славнозвісного вченого, рятівника сотень сліпих, глухих і німіх, що колись був директором колонії сліпо-глухоніміх у Харкові. Соколянський з Вишнею були задушевні друзі. Але Вишня пробув 10 років на засланні, а Соколянський трохи менше. Зустрівшись з своїм другом, Остап Вишня голосно розплакався і, заточивши, похилився Соколян-

ському на груди. Той обійняв його, пригорнув до себе й теж заплакав.

— Івасику... друже... — шепотів Вишня. В них закипіли мука пережитого, взаєморозуміння, біль, біль і жаль, горе і радість, що обидва вирвалися з таборів смерти. А коли зайшли до кімнати, Соколянський сказав:

— Ех, Павлушо! Не повезло нам з тобою...

І коли Смолич добув приписані йому для уколів ампули глукози, зроблені на спирті, їх розвели з водою та випили, добре закусивши, чим було, Остап Вишня, лишившись удвох із Смоличем, розповів йому всю свою історію, тобто про арешт, слідства, заслання, переживання й багатосоткілометрові етапи від концтабору до концтабору в люті північні зими. А коли полягали в кухні спати, вкрившись кожухом Вишні, коли переговорили про все, Смолич запитав несміливо:

— Там... не писали?

Промовчавши, Вишня відповів: — Ні. Не писав.

— Писатимете тепер? — Остап Вишня довго мовчав, що Смолич уже шкодував, що запитав і, певно, вразив Павла Михайловича. Нарешті, гірко сказав:

— Хіба я тепер зумію?...

Через кілька днів до Москви повернулась із заслання й дружина Остапа Вишні, що була біля Архангельська, а також знайшлася і дочка, що вже жила в Москві.

Мимоволі згадались нам тут спогади Йосипа Гірняка. Одного разу Остап Вишня на засланні сказав йому: "Як пощастить мені колинебудь вирватися з цього трясовиння, то нехай мені рука всохне, якщо вона почне писати". Але безвихідні обставини й німецьке варварство — спалювання цілих сіл, вітання невинних людей на балконах будинків у захоплених містах, видушування полонених голодом та газовими камерами, змусили Вишню знову взятися за перо.

Із спогадів Йосипа Гірняка "З Остапом Вишнею" довідуємося ще більше гіркої правди про думки, погляди, обставини до арешту, на допитах, під час різних етапів на засланні і про те, як Остап Вишня вирвався "з того трясовиння". Ці прецікаві спогади надруковані були в багатьох числах "Листів до приятелів".

Йосип Гірняк згадує, що після самогубства Миколи Хвильового 13-го травня 1933 року з Остапом Вишнею стався нервовий приступ: він кричав, плакав так, що чути було на подвір'ї письменників у Харкові. Остап Вишня дуже цінив Хвильового, знов, що до цього його довели не тільки ті жахи голоду, що він побачив під час подорожі з Аркадієм Любченком у 1933 році, а й неодноразові виклики до ГПУ.

Коли Гірняк вийшов на Сумську вулицю (тепер вул. ім. Карла Лібкнехта — Дм. Ч.), він зустрів Остапа Вишню, який після самогубства Хвильового ніде не появлявся. А як ішов, то хіба з дружиною, Варварою Маслюченко. Обоє вони хвалилися Гірнякові, що за ними вже кілька днів стежать сексоти (таємні агенти ГПУ). Але цього разу Остап Вишня побачив, що й за Гірняком пильнє такий самий тип, в такому ж одязі — в такому самому плащі з хутряним коміром.

Остапа Вишню заарештували вночі з 25-го на 26-го грудня 1933 року. Всю ніч робили трус так, що й сусіди чули. А 27-го грудня заарештували й Гірняка, якого 4 місяці тримали в одиночці. Йому лишили на столі заяву Остапа Вишні про те, що він признався, що належав до організації УВО. Такі підроблені заяви ГПУ часто робило, щоб показати, що спільник, мовляв, признався.

Остапові Вишні приготувало ГПУ найбільше й найстрашніше звинувачення, що він нібито мав застрелити Павла Постишева, якого Москва поставила на чолі комуністичної партії України і якому Сталін доручив покінчити з непослуход наркома освіти М. Скрипника і розгромити український культурний фронт. Остап Вишня так був приголомшений таким звинуваченням, що не міг того зрозуміти, де воно взялося. Слідчий ГПУ Гордон став пояснювати:

— Павле Михайловичу, вам було доручено вбити Павла Петровича Постишева.

— Звідки ви це взяли? — питав Вишня.

— Павле Михайловичу! ГПУ і комуністична партія знає все! Ми точно знаємо, який був ваш плян: ви повинні були прийти до будинку ЦК з делегацією письменників на авдієнцію до т. Постишева і під час розмови ви мали витягти з кишені наган і застрелити одного з вождів нашої партії, а саме — т. Постишева!

— Ні, громадянине слідчий, — я цього не хочу! — сказав Вишня.

— Що значить "не хочу"?

— А тому не хочу, бо ви сьогодні доручаєте мені вбити Постишева, а завтра, чого доброго, пришиєте мені — знасилювання Клари Цеткін¹... Ні, вже дошукуйтесь чого іншого. Я людина сімейна...

Тут, як згадує І. Гірняк, Гордон і сам розрегоався:

— Павле Михайловичу, даю вам "слово чекіста", що того злочину проти радянської влади вам інкримінувати не будемо. А ось атентат на Павла Постишева беріть на себе, бо цього вимагає від вас наша партія і наш уряд.

Чотири місяці день-у-день Гордон викликав Остапа Вишню й домагався, щоб він "признався" в тому, що належав до УВО та готовувався до вбивства Постишева, аж поки домігся свого. Остап Вишня під тиском і примусом ГПУ "призвався", що він нібито плянував вбити Постишева. Не було вже сили упиратися далі.

Протягом усього травня 1934 року Остап Вишня був в одній камері з Гірняком і про все це розповідав йому.

1-го червня Вишню забрали з камери, а Гірняк незабаром опинився на Поповому острові, біля Соловецьких островів. Там він зустрівся з Лесем Курбасом, славним артистом і мистецьким керівництвом театру "Березіль" у Харкові.

30. 8. 1934 року, пройшовши 500 кілометрів,

¹⁾ Клара Цеткін (1857-1933) — одна з засновників комуністичної партії Німеччини.

Гірняк прибув до Ухто-Печорського концтабору, де знову зустрівся з Остапом Вишнею та Вол. Гжицьким.

Тут Гірнякові, якого вислали всього на три роки, пощастило влаштуватись у таборовому театрі. Він виступав часто на сцені із гумористичними творами, і вся заля щоразу гриміла від захоплення. Остап Вишня сидів собі одного разу в кутку, коли засланці попросили Гірняка розказати щось з гуморесок Остапа Вишні. Гірняк розповів гумореску Остапа Вишні "Ярмарок" українською мовою, бо досі він мусив усе виконувати російською мовою. Заля, як згадує Гірняк, замерла, а в багатьох з'явилися на очах слози. Це рідна мова вдарила так по серцах українців, яких там було більшість.

Гірняк після концерту запитав О. Вишню:

— Що сталося? Чого люди заплакали від вашого веселого ярмарку?

Остап Вишня сказав:

— Бог знає?! Мабуть, я такий нетямущий письменник: напишу сумне — люди сміються, напишу веселе — людиплачуть. Ось клянусь, як тільки пощастиТЬ пережити цю халепу, — затураюсь в сибірську гущавину і там розставлю сільця на зайців, сіті на рибку і нехай мені рука всхоне, коли я нею візьмусь за перо!...

І хоч в таборі були майже самі українці, комендант після виступу Гірняка зайдов і сказав йому, щоб він більше не дозволяв собі "отсебятини", тобто, щоб не розповідав гуморесок українською мовою.

Йосип Гірняк скоро набув там великої популярності, і його призначили директором театру. Деякий час і Вишні жилося краще. Гірняк навіть взяв його до свого окремого приміщення, і Остап Вишня був його неофіційним дорадником. Спали на одному ліжку і відкривали свої душі один одному. Остап Вишня тепер дуже шкодував, що підписав в ГПУ зізнання про те, що він нібито був в контреволюційній організації УВО.

Тим часом у 1935 році стався замах на Кірова, першого секретаря ЦК партії в Ленінграді. Його забив колишній офіцер царської армії Котолинов. Але це було приводом до нових арештів і розстрілів, особливо в Україні й по концтаборах. Тоді ж викликали одного дня Остапа Вишню й повідомили, що його посилають за 700 кілометрів до іншого табору на Печору. А в 1938-му р. Вишню знову пригнали пішки з Кожви за 500 кілометрів до Чіб'ю. Він цілком захворів і лежав у цегельні, борючись із смертю. Ці катівські накази про смертельні мандри давав уповноважений НКВД Кашкетін, який переглядав справи в'язнів і сам додавав нові роки ув'язнення.

Гірняк, діставши записку від Остапа Вишні, почав шукати засобів, як вирвати Вишню з цегельні. Допоміг єрей Поріц, що керував санітарною частиною та аптекою. Вишню перевели на роботу санітаром до амбулаторії. До того ж Остап Вишня мав також освіту фельдшера. Гірняк також допомагав Вишні харчами.

Після падіння Єжова в таборах трохи полегшало. Почали готовувати театральні виступи по інших таборах.

Виступаючи з театром у Чіб'ю, Гірняк з Олімпією Добровольською, яка до нього приїхала, таємно зустрівся з Остапом Вишнею. Гірняк вжавнувся: Він зустрів не Остапа Вишню, а лише тінь від нього. Його тяжко було пізнати: на голові й сліду не лишилося від чуприни, а веснянкуваті кружальця на лиці потонули в густих глибоких зморшках. Весь був худий і згорблений. Гірняк таємно передав йому трохи харчів і пляшку горілки.

Незабаром Йосип Гірняк мав їхати у відпустку, бо трирічний термін його заслання давно закінчився, але його не хотіли відпускати. Перед виїздом Гірняк таємно, в лісі, зустрівся ще раз з Остапом Вишнею, який передав Гірнякові два листи з проханням — один передати голові уряду України Гречусі, а копію Сталінові, а другий пакет — Максимові Рильському. Лист до Сталіна мав 36 сторінок. У тому листі Остап Вишня розповів, як його змусили підписати зізнання, про вигаданий замах на Постишева, до чого його змусив слідчий Гордон. Подібні листи були й до Максима Рильського та Гречухи.

У 1940 році, нарешті Гірняк вирушив з дружиною Олімпією Добровольською назад, в Україну. Їхав залізницею, яку збудували засланці. За 4 дні він був уже в Москві, де вкинув лист до Сталіна, а потім прибув до Києва. Зустрівся з багатьма колишніми знайомими, а між ними і з Довженком. Вони обидва вже були сиві. На репліку про це, Довженко сказав:

"Не думайте, що нам тут було з медом. Хай не дивує вас наша сивина. Не раз доводилось заздрити вам і навіть тим, які спочивали вже вічним сном. Їхній вічний спокій не раз здавався нам — бажанням недосяжним. Наша сивина — це тільки далекий відгомін того, що довелось пережити".

Ця розмова Гірняка з Довженком відбулась в приміщенні Довженка по 2-ій годині ночі, коли він прийшов з праці.

Тут Гірняк довідався, що син Остапа Вишні, Вячко, закінчивши 10-річку, прилюдно відрікся від батька, обзываючи його контрреволюціонером.

Зустрівшись з письменником Юрієм Яновським, Гірняк сказав, що має лист до Рильського від Остапа Вишні. Яновський відразу змовк, слова Гірняка його ніби спаралізували. Після довгої павзи Яновський сказав:

— Йосипе, ви знаєте, що Максим Тадейович тепер під слідством, більше половини року сидів у 1934 році в підземелях ГПУ. Ми тут усі турбуємося його долею й оберігаємо від усіх ускладнень, котрих, як самі знаєте, недовго чекати. Клопотання про Павла Михайловича може спричинити його приятелеві великі неприємності. Зрозумійте й не судіть. Я не посмію наштовхнути його на таку небезпеку. Йдеться не про мене, а про людину, котру любimo, шануємо й оберігаємо...

Йосип Гірняк, не бачачи виходу, знищив той лист. Цьому сприяло й те, що його знову почали викликати енкаведисти й допитувати про братів та чи в нього самого невивітрився його націоналізм.

Адже й самого Максима Рильського, коли за-

ІСТОРІЯ ОДНОГО СЕЛА

Коли прийшли перші поселенці, що заснували наше село, ми не знаємо. Першу згадку про нього ми знаходимо в старих літописах, що випадково збереглися до наших часів. У тих літописах написано про наше село так:

"Було то шостого липня року Божого 1709-го. Полтавським шляхом у напрямку на північ іхала царська карета, запряжена трьома парами білих коней. То іхав Московський цар Петро. Він повертається у свою столицю Москву після перемоги над шведами під Полтавою. Царя супроводжувала кінна почесна охорона. В тій почесній охороні був один козацький старшина на прізвище Пироженко. Під час Полтавського бою Пироженко зрадив свого гетьмана Мазелу, перейшов до царя Московського і разом із його військом бився зі шведами і з тими козаками, що не зрадили свого гетьмана. За це Пироженко увійшов у ласку царя, і цар узяв його в свою почесну охорону.

Іхали довго. День був гарячий. Коні і люди потомилися. Недалеко від шляху простягнувся ліс. Цар звелів звернути зі шляху і перепочити коло лісу. Зупинилися на узлісці. Цар оглядався навколо. Геть далеко від шляху на обрії виднілося село. Царське око зупинилося на тому селі. Він гукнув на Пироженка: "Эй, старшина! Подъ-ка сюда!" Пироженко виструнчився перед царем. "Видишь то село?" — запитав цар. "Бачу, Ваша Імператорська Величинство!" — відповів Пироженко. "Так вот это село Бачевск за твою верную мне службу я дарю тебе со всеми крестьянами, землями и лесами, в твоё полное потомственное владение".

На цьому й закінчується згадка про наше село. Село було, як на ті часи, досить велике. Посередині села був ставок, наполовину зарослий ряскою та жабуринням, у якому водилося сила-сильменна жаба. Ці жаби своїм кваканням і дали назву селу, яке люди й назвали Жабокряківкою.

арештували, то поставили перед ним руба: або смерть тобі, рідні і друзям, або пиши те, що накаже влада.

І хоч Рильський і писав у поезії ..."А я б хотів утиші над вудками своє життя непроданим донести", та йому, як і Остапові Вишні та багатьом іншим, не пощастило здійснити своїх мрій. Влада нещадно ламала людські долі, характери, і не кожен міг жертвувати родинами, друзями і йти на страшні муки. Помер Остап Вишня (Павло Губенко) 28-го вересня 1956-го року в Києві. З того часу минуло 25 років. На терезах часу із талановитих творів, гуморесок і голої пропаганди все беззварто не одвітиться й піде в забуття, а те, що зробив корисного в літературі, майбутнє оцінить. Остап Вишня — трагічна постать підрядянської дійсності. Таких тепер там тисячі.

Люди жили в ньому вільно. Кожен працював на своєму полі. Ніякого пана не знали. І ось, на іхнє нещастя, царське око випадково зупинилося на іхньому селі. І від того часу іхнє життя пішло зовсім іншим шляхом. Усе змінилося. Селяни, що були вчора вільні, — сьогодні стали власністю пана, його кріпаками. Вчора вони працювали для себе і своєї сім'ї — сьогодні вони мусіли працювати на пана, про якого вони раніше ніколи навіть і не чули. І село, що до сьогодні звалося Жабокряківкою, від сьогодні стало зватися Бачевськом, бо так цар сказав

Отак часом доля людини чи цілої громади залежить від якогось, іноді зовсім незначного випадку, здається далеко, нічим не зв'язаного з тією людиною чи громадою. А от бачили, що той незначний випадок цілковито змінив життя людини чи всієї громади. Не було б того лісу коло шляху, яким іхав цар, не зупинилось би царське око на тому селі — було б воно й надалі Жабокряківкою, а не Бачевськом. Не зрадив би Пироженко свого гетьмана — ніколи б він не чув про Жабокряківку, а люди ніколи б не знали Пироженка і були б і надалі вільними, а не панськими. А от же сталося. І від того шостого липня 1709-го року стало село Бачевськ належати панові Пироженкові.

**

Минали роки за роками. Старів пан, умирав. На його місце приходив його син, чи брат, чи родич. Уже Пироженки стали зватися Піроговими, а село Бачевськ теж змінило свою назву і стало зватися Пирогівка.

Старе покоління селян теж давно вже вимерло. На зміну йому прийшло нове покоління, яке ніколи не знато Волі. Слухали перекази про колишню Волю, що передавалися із покоління в покоління; якоюсь казкою здавалися ці перекази. Ніби не тут все те було колись, а десь далеко, у якійсь невідомій чарівній країні. А наслухавшись цих переказів про колишню волю, часом і уві сні снилась вона кожному по-різному і збуджувала мрії і надії.

Більше ніж 150 років Пирогівка була кріпаківкою. Нарешті в 1861-му році, кріпаччині прийшов кінець, і вчорашині кріпаки стали знову вільними людьми. Не вірилося одразу. Прокинеться вранці мужик і прислухається, чи не гукає лановий на панщину. А потім згадає, усміхнеться в бороду: "Минулося", — скаже. Нема вже панщини. Тепер він працює на своєму полі. Та ж сама земля, що була й раніше, така ж праця, а працюється зовсім інакше. І волошки з твого жита тепер привітно усміхаються до тебе. І жайворонок згори радісно вітає трудара своєю піснею. Кожен тобі колосочок усміхається, радіє разом із господарем. Знає господар, що не на пана він працює, а на себе, для своєї сім'ї. Якщо ж

бачив дядько, що не вистачить хліба до нового врожаю, — наточив косу, скинув через плез пле-че і до жінки: "Якось упорайся сама із жнивами, а я пішов у степи. Повернуся восени з грошима, тоді докупимо собі хліба".

А якщо не в степи, то їхав селянин до міста, працював на фабриці, а в неділю приїздив додому. Вибігали діти назустріч батькові. Знали, що батько гостинця їм привезе з міста. А дітей тоді в кожній сім'ї було багатенько. Не було сім'ї, де було б менше як семеро, восьмеро, а то й цілий десяток дітей. Не дуже розкошували тоді селяни, але й про голод тоді теж не знали, і діти роздягнені чи босі взимку не ходили.

Напрацювавши за день, вечорами парубки й дівчата сходилися на вулицю. Жарти, сміхи, пісні розлягалися по всьому селу аж геть за північ. А влітку щонеділі сходилися дядьки коло Гордіївого двору. Розсідалися хто на дубках, хто на траві, і починалися розмови. Ті, що працювали в місті, розповідали про міські новини. Розповідали тоді вільно, не боячись, що хтось почуета комусь щось перекаже. Ніхто не підслухував і нікому не доповідав. Люди жили вільно, вільно працювали, вільно дихали, кожен був сам собі господарем.

**

Минуло вже 50 років з того часу, як вийшла Воля. Дід Савка пас корову на громадській толоці. Толока межувала з громадським лісом. Корова собі паслась, а дід Савка сидів під грушеною, відпочивав, щось думав і мугикав якусь старовинну пісню. Тут під грушеною у холодочку зібралися й усі хлопці, що пасли на толоці своїх корів. "Дідуся, — запитав хтось із хлопців, — а скільки вам років?"

"У середу буде рівно сто", — відповів дід Савка. І то завжди, коли б не питали діда про його вік, завжди була відповідь: "У середу буде рівно сто". Бо дід і сам добре не зізнав, та й, мабуть, більше як до ста й рахувати не зізнав. Зізнав лише, що коли вийшла Воля, то він давно вже перед тим поховав свою першу дружину і одружився вдруге, бо ж треба було комусь доглядати дітей.

"Дідуся, — прохали діти, — розкажіть нам що-небудь про те, як було колись".

— "А що б же вам, мої діточка, розказати? Знаєте ви тітку Борщенко?"

— "Ту, що по Той Бік живе? (так звалася та частина села, що була по другому боці ставка). Знаємо", — відповіли діти.

— "А знаєте, чому вона зветься Борщенкою? Не знаєте? То я вам розкажу.

То було ще за часів панщини, — почав дідусь. Я був тоді у пана Пирогова за кухаря і працював у панській кухні, а Горпина, баба отієї Параски Борщенчихи, яку ви знаєте, теж працювала у панському дворі, годувала й доглядала панських курей, гусей, качок і інше птаство. Одного разу хтось доклав барині, що десь пропала курка. Підозріння впало на Горпину. Прийшли до Горпини шукати ту курку. Заглянули в піч, витягли звідти горщик з борщем, а в борщі вариться та нещасна панська курка. Витягли кур-

ку з борщу, прив'язали її, повісили Горпині на шию і повели її по вулиці через усе село, щоб усі люди бачили та щоб боялися красти панське добро. А опісля взяли ту Горпину на панську стайню і різками так відшмагали ту бідну Горпину, що довго вона не могла ні лежати, ні сидіти, аж поки все зажило й зарубцювалося. Та на тому не скінчилося, пан наказав усім звати Горпину Борщенкою. Отак Горпина заробила у пана прізвище Борщенки, яке потім передала своїм дітям і онукам. От тому то і Параску люди звуть Борщенкою".

Так закінчив дід Савка згадку про минуле. Люблили діти діда Савку. Люблили слухати його сповідання про давнє минуле, невідоме їм. Поприсуваються до діда близенько, слухають його спокійну, повільну розповідь, не спускаючи з дідуся своїх очей. І в уяві дітей проходили події й люди часів кріпаччини, про які оповідав дідусь. Закінчував дід Савка, і знову, прохали діти: "Розкажіть, дідуся ще щось". І перепочивши, починав дідусь ізнову.

"Наїхало одного разу панство до нашого пана Пирогова, та все мисливці з собаками. Поїхали всі на полювання. Гасали по лісу цілий день. Аж під вечір повернулися. Пан гукнув мене. "Савко, візьми цього зайця, приготуй його для гостей на вечерю".

Уявя я того зайця, розпатрав, зняв шкіру. А треба було мені на той час вийти з кухні у якісь своїй справі. В короткому часі повертаюся до кухні. Глянув на стіл, — а стіл порожній, нема мого зайця, зник десь... Я сторопів, не міг зрозуміти, що сталося. Аж чую, щось мурликає під столом. Я туди, а там кіт Васька вже пошматував того зайця й уплітає його, а від приємності ще й мурликає... Я з жахом дивився на того Ваську і нічого не бачив. Мені уявлялася вже панська стайння, розлючений пан і різки... Закатують. Я вже бачив свій кінець... Аж раптом ніби хтось підказав мені, — схопив того Ваську і по горлу ножем. Не встиг Васька й нявкнути. Швиденько розпатрав, зняв шкіру і засмажив замість зайця.

Коли прийшли і забрали того "зайця"-Ваську й понесли гостям, моя душа полізла в п'ятирі. А раптом дізнаються?!... Ні, слава Богові, не дізналися. Казали мені опісля, що пани дуже хвалили того зайця і кухаря. Казали, що ніколи ще такого смачного зайця вони не їли.

На другий день розіхались пани. Кинулись шукати Ваську. Десять пропав Васька, якого бариня дуже любила. Обшукали ввесь двір, увесь садок, — нема Васьки. Де дівся, ніхто не знав. Тільки я зізнав і довго не міг забути всього того, що сталося і що могло б статися. І уві сні снівся і той Васька, і лютий пан, а потім стайння і катування... І я прокидався... Ну, слава Богові, що то був лише сон. Отаку я вам, мої діточка, казочку-правду розказав. А тепер біжи, Олесю, заверни свою Маньку, а то вона, бач, уже до Макаренкового проса чимчикує".

**

Не дуже любив дід Савка згадувати ту панщину. Хотілося б краще забути, щоб ніколи вона, та панщина, і не згадувалася. Та пристануть діти до діда:

"Розкажіть, розкажіть нам, дідуся, як то було за панщини". А особливо допитливий був Олесь Сірьоженків. Йому хотілося все знати. Сірьоженки жили по сусіству з дідом Савкою. Любиз Олесь діда Савку дуже, більше, ніж свого діда Серьогу. Завжди вранці було виглядає, коли дідуся виганяв свою корову, щоб разом із ним гнати і свою Маньку. І з пасьби додому повертається Олесь разом із дідулем. Отож Олесь найбільше завжди і прохав дідуся розказати про минулі, невідомі Олесеві часи. І дідуся розказував. Розказував про пана Пирогова, який він був лютий, як катував людей. Не раз діставалося й дідуся. А тому, що дід Савка був близько до пана, бо працював кухарем у панській кухні, то й ходили панські різки по дідовій спині частіше, ніж по інших. У пана настрий поганий після невдалого полювання, чи з похмілля голова тріскається, — а відповідає дідова спина. Бачили діти й ту дідушу спину. Уся списана зашкарублими шрамами від давніх панських ласк.

Коли прийшла нарешті довгождана Воля виїшов дід Савка з панського двору, перехрестився, повернувшись назад, плюнув на панське подвір'я і почав працювати на своєму господарстві. Добрій був господар з діда Савки; але минали роки, старість прийшла, сили вже не стало, вже й умирати пора, а смерть десь забарилася, і дід жив та й жив. Уже й сини померли. Лишився лише один онук. У нього й доживав свій вік дід Савка. А щоб не дурно дід їв хліб, невістка знайшла йому роботу: зробила його пастухом і дід пас корову. А згодом надумала, щоб дід ще й гроші їй заробляв: корову пасла Оришка, її дочка, а діда найняла до багатого мужика стерегти його бакшу. Стеріг він удень, а як починало смеркати, то дід уже нічого не бачив. Була в нього, люди казали, куряча сліпота. Кожного вечора приходила на бакшу і вела ліпа долому. А разом із Оришкою прибігав і Олесь, бо ж тепер не було на пасьбі лідуся, і Олесь скучив за ним.

Недобра була невістка дідова. Зробила діла старого, немічного наймитом, гроші він їй заробляв, а вона все йому дорікала тим шматком хліба. Гризла його, як та іржа і, зрептою таки, догризла. Одного разу прокинувся Олесь, чує, має розмовляє з сусідкою:

"Отак, — каже мати, — нема вже діда Савки. Сам собі смерть заподіяв. А добрий був дідусь, царство йому небесне".

"Та яке вже йому, сердешному, царство небесне, — вілказує сусідка, — тож гріх страшний смерть собі заподіяти. Сам нечистий йому петлю на шиї зашморгнув, щоб душу його забрати собі до пекла".

Швиденько натягнув на себе штанці Олесь і вибіг із хати. У Савченковім дворі був цілий настовп людей. Підходили до клуні, боязно заглядали всередину і зразу ж відходили, деякі хрестились. Олесь підійшов до клуні, зирнув у двері, а в клуні його дідусь стоять... Тільки якось дивно

ПОМЕР РЕДАКТОР ДМИТРО КУЗИК

13-го березня 1982 р. помер нагло в Трентоні, на 76-му році життя, бл. п. Дмитро Кузик — провідний громадський діяч і редактор журналу "Наш Голос".

Дмитро Кузик народився 20-го грудня 1906 р. в Печеніжині на Підкарпатті. Середню освіту здобув у Коломії, а вищу — у Львівській політехніці. В Україні покійний був активним членом Українського Національно-Демократичного Об'єднання, а опісля — Фронту Національної Єдності. На еміграції в Німеччині видавав газету "На чужині", а прибувши до США допомагав видавати журнал "Листи до Приятелів". В останніх роках редактував орган Асоціації Українців Америки "Наш Голос".

В особі бл. п. Дмитра Кузика українська громада втратила зразкового діяча-патріота, активного члена багатьох організацій та відважного борця за незалежність і свободу для України.

стійть: ноги його не торкаються землі, а стоять у повітрі. Через бантину перекинута вірьовка, петля схопила дідусову шию, і він стоїть у повітрі з пониклою головою і з безсило опущеними руками. Сиве волосся з голови упало на дідове обличчя і майже закрило його все. Дивився Олесь на свого дідуся, що тепер висів перед ним у повітрі, мовчазного, нерухомого. І болюча думка майнула в голові хлопчика, що більше вже ніколи він не бачитиме свого любого дідуся, не чутиме його тихої, спокійної розмови. Сиротою відчув себе Олесь. Невимовний жах охопив маленькє його серце, і він кинувся бігти геть. Забіг у сонянники, що вирости, як ліс, на їхньому городі. Заховався в них від усіх. Не хотів, щоб хтось бачив його. Упав на холодну землю і гірко плакав. Плакав мовчки, боявся, щоб ніхто не чув. Плакав довго, аж поки виплакав усі слізози. А потім сидів нерухомо, і в його дитячій уяві виринали одні за однimi спогади, пов'язані з його дорогим дідулем Савкою.

На другий день ховали діда Савку. Поховали його не на цвинтарі, а в канаві за цвинтарем, і хреста не поставили. Піп не велів, сказав, що дід Савка грішник великий, бо сам собі смерть заподіяв. І ховати діда відмовився. Та Олесь не вірив ні людям, ні попові. Для Олеся його дідусь був безгрішний. Він був найкращий і найдобріший від усіх. І не вірив він, що нечистий потягне його душу в пекло, і там, у тому пеклі дідусь, його добрий дідусь, буде вічно мучитись.

Минуло вже досить часу, а згадуючи дідуся Савку, здавалося Олесеві, що це тільки вчора він сидів коло дідуся, дідусь ласково гладив його голівку і розповідав про панщину. Стоячи потім у церкві, і дивлячись на святих угодників із сивими бородами, намальованими на іконостасі, Олесь уявляв собі і свого дідуся з такою ж сивою бородою і сивим волоссям на голові. Він уявляв і свого дідуся разом із цими святыми угодниками там на небі "у раю" близько Бога. І молячись тим святым угодникам, малий Олесь молися і своєму святому дідуся Савці.

"ШЛЯХАМИ СПІВУЧИХ ВІКІВ"

Книжка, що показує світові красу українського фолклору

У 1981 році видавництво "Гайпіріен Прес" у Вінніпезі випустило розкішно оформлену книжку із зразками українського фолклору в перекладі на англійську мову п. зв. "ШЛЯХАМИ СПІВУЧИХ ВІКІВ — Народна література України".

Авторка перекладу, англо-канадка Флоренс Рандал Лайвсей, народилася 3-го листопада 1874 року в селі Комптоні в східних районах Квебеку. У Вінніпезі, де вона жила із своїм чоловіком, вона захопилася красою українських пісень, що їх співали в їхньому домі її домашні помічниці — дівчата з України. З допомогою деяких українців, і зокрема, о. Павла Крати, вона вивчила українську мову на те, щоб могти перекладати на англійську мову наші пісні й літературні твори й таким чином ознайомлювати англомовний світ із скарбами української культури. Частину цих перекладів вона опублікувала в своїй книжці "Пісні України", яка вийшла друком у 1916 р. в Нью-Йорку, а інші залишилися в рукописах. Вона померла 28-го липня 1953 р. в Торонто.

Її переклади й розвідки, які поміщені в книжці "Шляхом співучих віків", зібрала й упорядкувала канадська дослідниця української історії, дочка емігрантів з України Люїза Ловб — тепер професор Брандонського університету в Манітобі. Багато допомогла їй у цьому ділі Дороті Лайвсей, дочка покійної Флоренс, канадська поетеса.

Книжка "Шляхами співучих віків" уже своїм зовнішнім виглядом приваблює читача. Вона великого розміру, у твердих обкладинках, ілюстрована. Нашу увагу зразу привертає яскравий малюнок на заголовній сторінці обгортки — на ньому чорний кінь з пташиною головою й крилами, а внизу гарне, але серйозне обличчя дівчини у вінку, стяжках і вишиваний сорочці. Хто читав побудоване на українських народних повір'ях оповідання "Закоханий чорт" Олекси Стороженка, той здогадається, що на малюнку зображеній нещасний чорт у хвилині, як він перемінюється з коня у ворона, і колишня відьма, красуня Одарка, яку визволив від закоханого в неї чорта запорожець Кирило. Перегортаючи книжку, ми знаходимо в ній дванадцять великих (на всю сторінку кожний!) малюнків. Ілюстратор — український канадський маляр-художник Степан Чернецький, за словами Люїзи Ловб, тут "показує велич України — оманливу мерехтливу яскравість східного візантійського стилю й класичну форму та структуру Заходу". Ці малюнки дуже допомагають читачеві злагодити красу України й краще розуміти текст книжки. На інших місцях обгортки поміщено портрети й короткі життєписи Дороті Лайвсей, Люїзи Ловб і Степана Чернецького тоді, як портрет Флоренс Рандал Лайвсей є на одній з перших сторінок книжки. На

задній сторінці обгортки — слово Люїзи Ловб, упорядніці книжки, яке, як вона каже, є результатом її "широкої дослідницької роботи у Канаді й у Східній та Західній Європі над Флоренс Рандал Лайвсей і її творчістю".

Книжку розпочинають три передмови — Генерального Губернатора Канади Едварда Шрасера, Дороті Лайвсей і професора Ярослава Б. Рудницького, який порадив Люїзі Ловб для її докторської дисертації опацювати й проаналізувати українські переклади Флоренс Рандал Лайвсей.

Ці переклади поділені тут на такі частини: "ДУМИ" — "показані в хронологічному порядку", "ЗАКОХАНИЙ ЧОРТ" — "запорозька коzaцька легенда Стороженка", "ЛІСОВА ПІСНЯ" Лесі Українки й "ТРАДИЦІЇ І ФОЛКЛЬОР". До всіх перекладів додано коментарі.

Між десятьма історичними піснями, що їх у книжці заражовано до дум, справжніх дум шість — "Втеча трьох братів з Азова", "Втеча Самійла Кішки", "Олекса Попович", "Маруся Богуславка", "Ганка Андібер" і "Смерть козака".

В частині, яка має заголовок "Традиції і фолклор", крім перекладів пісень є розвідки — "Релігія стародавньої України в світлі археології і фолклору", "Мистецтво", "Гуцульський орнамент", "Українська література", "Фрагменти з української антології", "Відьми і русалки України", "Русалки", "Спів", "Коломийки", "Український танок у Канаді" й "Весільні звичаї та пісні".

Остання частина книжки — 25-сторінкова розвідка Люїзи Ловб п. з. "Флоренс Рандал Лайвсей". Вона має розділи — "Її життя", "Чемпіон української культури" і "Боротьба за визнання".

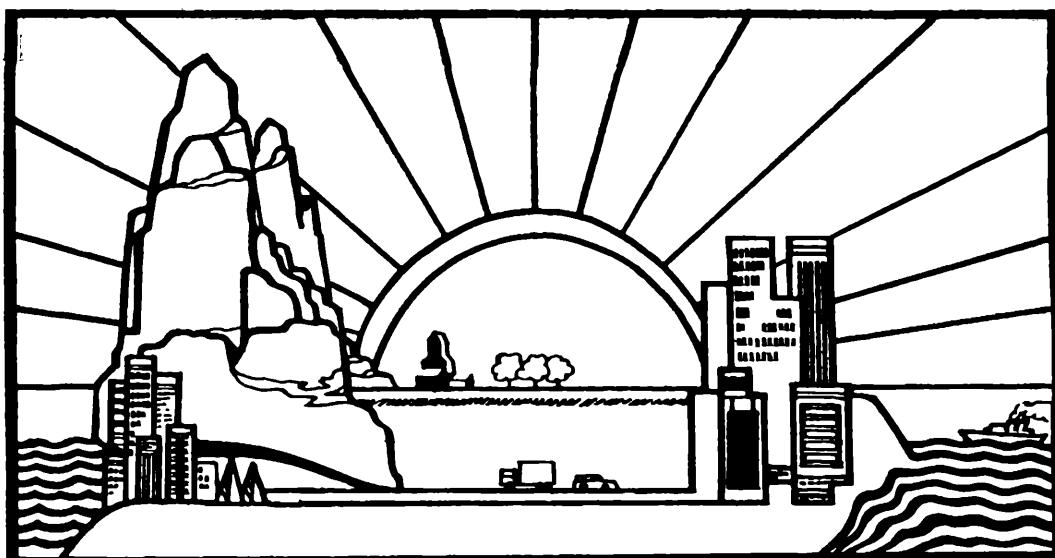
В кінці книжки поміщено тлумачний словничок українізмів, що ними насычені переклади й розвідки Флоренс Рандал Лайвсей, і бібліографію.

У цьому короткому огляді неможливо, на жаль, обговорити докладніше зміст цієї незвичайної книжки. Її повинен би набути, передусім, кожний англомовний українець, який не володіє українською мовою настільки, щоб читати українські твори в оригіналі. Ця книжка буде для нього його родини тим "євшан-зіллям", що завжди нагадуватиме їм їхній рід і країну їхніх предків. Вкінці ще одне приходить на думку: коли ми хочемо зробити своїм англомовним приятелям пріємний і корисний дарунок, то чому не подарувати б їм цю книжку?

\$30.00

Yevshan Communications Inc.
3207 Beaubien East
Montreal, Quebec H1Y 1H6

Ви належите до Канади ... і Канада належить до Вас

Канада — це ваша країна. Кожна провінція, кожне місто, кожне село. Атлантичні провінції на сході, наш чарівний район національної столиці, височезні Скелясті гори й усе поза ними на заході.

Країна неперевершеної природної краси;
софістикації і прямої сердечності;
з засягом вакаційних переживань,
яких не можливо знайти в ніякій іншій країні.

Цього року запізнайтеся з іншою
частиною Вашої Канади.
КАНАДА ДАЄ ТАК БАГАТО

Canada
So much to go for.

Canadian Government
Office of Tourism

Office de tourisme
du Canada

СТАРЧИХА У ШОВКУ

(З оповідань І. П. Косач-Борисової)

Ісидора Петрівна Косач-Борисова, наймолодша сестра Лесі Українки, яка померла у США 1980 року на 93-му році життя, любила оповідати про своє минуле і людей, яких зустрічала на життєвому шляху. Я мала щастя приятелювати з Ісидорою Петрівною. Коли разом їздили автом, то в дорозі переносилися і в дореволюційні часи, в Колодяжне і Зелений Гай, в товариство Лесі Українки, і в радянську тюрму, і в табір примусової праці на далекій півночі, де Ісидора Петрівна в роках 1938-1939 пилала дерева в лісі. Деякі оповідання Ісидори Петрівни я записала і тут одне з них.

Ф

Л. ДРАЖЕВСЬКА

Восени 1937-го року я була ув'язнена в Лук'янівській тюрмі у Києві. Мене обвинувачували в тому, що я начебто належала до якоїсь контрреволюційної організації. Наша камера була така переповнена, що на одне ліжко припадало по кілька жінок, і ми спали по черзі. Півночі одні сплять, а інші куняють на підлозі, а на другу половину ночі міянуться. Важко було дихати, повітря не вистачало, не можна було рухнутися, не зачепивши ліктем сусідки. Дні проходили у безнадії, горюванні, оповіданнях про дітей, залишених на волі, часто напризволяще.

Одного дня вартовий упхнув у нашу камеру ще одну ув'язнену. У затуманеному повітрі, на тлі жовто-сірих облич і темно-сірої зім'ятої одежі мешканок камери, наче засвітилась яскрава пляма — великий шмат яскраво-червоного блискучого шовку. Та яскравість притягала очі всіх, навіть тяжко хвора, що нерухомо лежала на ліжку, спробувала піднести голову.

Я побачила, що над яскравим шовком був ще жмуток, щось закутане у брудну подерту хустку невиразного кольору. З-під хустки виглядало кілька розпатланих косм сивого волосся і брудна пляма — обличчя, але замість очей були дві червоні слізоточиві смужки; беззубі уста були скривлені на один бік, а замість носа була гулька невиразної форми.

Боже! Я впізнала її! То була сліпа старчиха, яка споконвіku сиділа під Лаврою: і в ті часи, як Лавра була повна богомольців, і навіть тоді, коли вона була перетворена на музей. Зкоцюблена постать старчихи та її гнусаве "Подайте, не мийте" були невід'ємним атрибутом Лаври.

Із здивуванням я розглянула, що стара була одягнена в розкішний черговий шовковий халат, який, підперезаний золотим паском з китицями, падав аж до підлоги і знизу був заляпаний болотом.

Сліпачка безпорадно хлипала. Ми почали її розпитувати, і з її незв'язних слів зрозуміли, що вона не знає, за що її заарештували, мовляв, зроду нічого не крала і ніколи нікого не покривдила. Сліпій одвели місце, і вона так і сіла в своєму теплому халаті.

Ісидора Косач-Борисова
(Монреаль — 1965 р.)

До вечора ми вже знали всю історію темного життя старчихи. Останніми роками мало давали під Лаврою, і старчиха разом із своєю товаришкою по фаху, яка була глуха, почали ходити в Києві по квартирах. Люди давали їм скоринки хліба, лушпиння з картоплі, а часом і рештки якогось супу. Стара була напівголодна і обдерта, жила в маленькій кімнатці на Курінівці, трохи обігріваючись "духом", що йшов з коридору, коли двері відчинити.

Кілька днів тому старчиха зустріла свого стального знайомого — діда з-під Лаври, який тепер часом жебрачив на Єврейському базарі, а часом також ходив по домах. Старці говорили про свої професійні справи — де і як краще просити. Дід дав сліпачці кілька практичних порад: куди варто ходити по кращу милостиню. Він порадив їй піти подзвонити до будинку польського консула, який оце недавно дав дідові двадцять копійок та ще й добру скибку хліба.

Бабця послухалась. Глуха товаришка довела її до брами польського консульства і відійшла, бо подруги знали з практики, що сліпачка без проводу викликала більше співчуття.

Милостиня консула була нечувана. Сліпачка дісталася десять копійок, скибку білого хліба й оцей самий розкішний халат, що тепер червонястою квіткою цвів у нашій камері. Хтось був пропалив дірку саме на животі, і очевидно це й стало причиною того, що "загряничний", як у нас казали, халат, теплий і м'який, накрив лахміття жебрачки.

У дворі, де жила старчиха, червоний халат справив справжній фурор: наче метеор упав. Усім сусідам стара казала, що дісталася його від польського консула.

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО – ГРИГОРІЙ КОСТЮК

(З нагоди їхніх знаменитих 80-річних ювілеїв)

В цьому, 1982-му році, сповнюються славні ювілеї — 80-річчя появи першого літературного твору В. Винниченка "Краса і сила" і 80-річчя з дня народження проф. Григорія Костюка — нашого добре відомого і видатного літературознавця, критика та історика, який так багато зробив і ще й досі робить, аби постать Винниченка залишилася в історії українського народу такою, якою вона повинна бути. Можна без великого перебільшення сказати — якби не гіантська, вже понад 30-річна праця Гр. Костюка, то ім'я одного з найвидатніших і найталановитіших діячів, яких дала світові наша нація — Володимира Винниченка, і досі серед нашої сміграції було б "напівзабутим", в значній мірі зігнорованим та для молодого покоління майже не відомим. Але спочатку бодай коротко — про "Красу і силу".

В місячнику "Киевская старина" за липень-серпень 1902 року, тобто 80 років тому, В. Винниченко вперше дебютував своїм оповіданням, яке, як подає Гр. Костюк у своїй статті "Світ Винниченкових образів та ідей" (збірник "Слово" № 9) свою початкову назву мало "Сила і краса". Цікава історія цього оповідання. Коли воно дісталося до рук директора книгарні "Київської старини" (правдоподібно туди його переслав Євген Чикаленко) В. Степаненка, цей висловив негативну думку про оповідання і тому, як це часто буває з письменниками - початківцями, можливо

вже мав викинути його до коша. (Залишається незрозумілим — чому директор книгарні, а не редактор журналу мав вирішальний голос щодо схвалення до друку твору? Невже Степаненко був одночасно і директором книгарні, і редактором місячника?).

Будучи добре досвідченим в таких справах, український патріот і великий меценат Чикаленко зразу зрозуміз, що необдуманий і фактично цілком безпідставний вчинок, видно, "мілко-пла ваючого" в літературних справах Степаненка може дуже фатально відбитися на дальший долі молодого (тоді Винниченко мав лише 22 роки) автора. Він негайно вирішив написати листа Степаненкові, де читаємо:

"— Та ви знаєте, що вчора ви прогнали талановитого українського письменника. Ви знаєте, що такої речі, яку оце тримаю я в руках, в нашій літературі ще не було?"

І оповідання було надруковане! І не минуло багато часу, коли світ переконався, що передбачення Євгена Чикаленка цілком і повністю здійснилося. Не буду повторювати дуже похвальних висловів велетнів української літератури Івана Франка та Лесі Українки, про "Красу і силу", що напевно в значній мірі підбадьорило молодого новеліста до дальшої праці на літературній ниві.

Розпрощавшись із старим реалістично-побутовим напрямком у нашій літературі іувівши, як

Три доби тривало раювання в халаті. Обгорнута в блискучий шовк, стара ходила жебрати, у халаті ж лягала спати. Але вчора уночі її розбудив двірник, який прийшов з незнайомими людьми. Ті сказали, що стара заарештована, і у тому ж лишному халаті стара перший раз у житті сіла в авто. Нині оце вона тут, у тюрмі, і не знає, за що заарештована, бо нічого не вкрала і нікому нічого не казала.

"Бабуню, ви шпійонка!" — сказала їй сімнадцятирічна Маруся, дочка відповідального партійного робітника. — "Ви ж ходили до польського консула".

Стара слабо уявляла, що це таке — "шпійонка" чи шпигунка, а щодо польського консула, то вона казала, що до нього не ходила, лише подзвонила, а взагалі ж вона ніколи чужого не візьме.

Жінки в нашій камері мали досвід розмов із слідчими і загальна думка була, що причиною арешту був консулів халат. За кілька днів старчиха звикла до камери, уже не хлипала, а висловлювала задоволення з того, що не треба турбуватися за хліб щоденний, бо їсти дають і не треба просити.

Двічі сліпу водили на допит; з її недоладних

оповідань можна було зрозуміти, що слідчий розпитував її про консула і кричав на неї, що вона на службі у поляків.

Минали дні. Стару більше не викликали, і в нашій камері, з сотні вимучених страждаючих жінок, сліпа жебрачка у шовковому халаті була єдиною, що не нарікала на долю. Тихенко сиділа і лише цікавилася — чи скоро принесуть чергову баланду. Якось сказала мені, що вже багато років не жила так спокійно і в такій теплій хаті.

Але прийшов кінець її благоденству. До камери пришло начальство й оголосило старій, що за вироком "Особого совещання" вона засуджена на десять років ув'язнення в далеких Віправно-трудових таборах за шпигунство і зв'язок з міжнародною буржуазією. пункти 54.6 і 54.14 Кримінального кодексу УРСР.

Стара зразу не зрозуміла: "Так оце мені вже звідси йти?"

"Распишитесь. Потом вам обявят, когда идти".

Стара навпомацьки поставила хрестика на папірці, зідхнула і сіла на своє місце.

Через кілька днів її викликали "с вещами". Востаннє майнув у камері ясно-червоний шовк і більше я про неї ніколи не чула.

свого часу зазначила Леся Українка, новий літературний напрямок — неоромантизм, Винниченко одночасно вже в цьому першому своєму оповіданні застосовує психологічний метод показу своїх героїв. Цей важливий момент підкреслив у своєму "Підручнику української літератури" Ол. Дорошкевич. Він там зазначив, що найголовнішею ідеєю "Краси і сили" є "розважнення" чи роздвоєння "душі" його героїні Мотрі, якій, з одного боку, своєю красою подобається чесний і ніжний Ілько, а з другого, хоч і не такий гарний, як Ілько, натомість фізично значно сильніший, ніж Ілько — розбішака Андрій. І тому для цієї дівки, яка має великі, надзвичайно великі, з довгими віями, темносірі очі, тонкий, рівний, з жовтими ніздрами ніс", була нібито велика проблема — що робити — виходити заміж за красу, тобто слабосильного, але гарного Ілька, чи за сильного й злодійкуватого Андрія? Від цього й пішла назва оповідання.

Ще інший літературознавець і критик Вол. Радзикевич вважає, що в "Краси і силі" письменник намагається вияснити причини "дисгармонії" в людських взаєминах на тлі соціальної нерівності і несправедливості" (див. його "Історію української літератури").

Та як би там не було, але 80-річчя появи першого літературного твору В. Винниченка є свого роду святом не тільки для поклонників автора "Краси і сили" та "Сонячної машини", але і знаменою датою для кожного українця, якому не байдужа українська література. Во не тільки в нашій, але і в світовій літературі, мабуть, рідко можна знайти такого письменника чи поета, якого б вже поява першого твору поставила на таємний високий щабель літературного Олімпу. А це лише зайвий раз свідчить про великий вроджений літературний талант письменника, який (талант) наче могутній спонтанний вибух джерельної води, не зважаючи на різні перешкоди, з непослабленою силою лився могутнім потоком майже до сіянніх днів життя письменника.

При цій нагоді варто б пригадати, як Винниченко "відзначав" 40-річчя своєї літературної діяльності. Про це в своєму знаменитому щоденнику він в нотатці під датою 27 липня 1942-го року дослівно пише так:

"А сьогодня... 62 роки моого народження! Шістдесят два роки! І разом з тим сорокарічний літературний ювілей. Сорок років тому вперше було надруковано мою літературну працю. І з того часу ніхто, ніколи, ніде не то що не святкував, але й не відзначав мою ювілею, ні десятирічного, ні двадцятирічного... Зате, нарешті, сьогодня відзначено і відсвятковано так, як ні в якого письменника, ніколи ніде не було святковано... На знак особливого вшанування літературного ювілею зроблено ВАРЕНУ, справжню варену картоплю. На закінчення бенкету — гаряча вода не з виноградним соком, а з молоком. Учасники бенкету були зворушенні..."

І ось, сталося так, що в тому році, коли з'явився перший літературний твір В. Винниченка, з'явилася також на світ людина, яка в майбутньому стане найвидатнішим знавцем і опікуном літе-

ратурно-мистецької спадщини великого письменника і громадсько-політичного діяча. Це сталося 80 років тому і цією людиною є наш високошановний ювілят, професор Григорій Костюк.

З біографічних джерел довідуємося, що Григорій Олександрович Костюк народився 1902 року в селі Боришкіцах на Поділлі (мабуть саме через це пізніше він часто виступав під псевдонімом Б. Подоляк). Закінчивши перші університетські студії з філології та історії літератури в київському Інституті народної освіти, продовживав аспірантські студії в Харкові при науково-дослідному інституті літературознавства ім. Т. Шевченка. Переїхавши в тодішній столиці України — Харкові, зблизився з літературними колами, що відігравали велику роль в культурному відродженні 20-их років. Дальший його життєвий шлях тісно зв'язаний з долею української інтелігенції тих років.

Від 1929 до 1931 рр. належав до літературної асоціації письменників "Пролетфронт", а в ранніх 30-их роках викладав українську літературу в харківському Інституті професійної освіти, в Харківському університеті та в Інституті народної освіти в Луганську. Арештований 1935 року, був висланний у Воркуту, де перебував аж до кінця 1940 року. Свої тюремні та засланські спогади він дуже барвисто описав у своїй книзі "Окаянні роки" (від Лук'янівської тюрми до Воркутської трагедії), яка була видана 1978 року.

Після війни, як і більшість наших "депістів", деякий час проживав у Німеччині, а згодом переїхав до США. В еміграції він з непослабленою енергією продовжує свою науково-педагогічну та літературознавчу діяльність, будучи понад двадцять років головою Об'єднання українських письменників "Слово".

Гр. Костюк є автором численних статей і есеїв з ділянки літературознавства — в тому числі таких як "Панас Мирний — життя та творчість" (Харків, 1931), "Теорія і дійсність" — Мюнхен, 1971; "В. Винниченко та його останній роман" (Нью-Йорк, 1971, "The Fall of Postyshev", 1954) та багато інших. Його книжка про сталінський терор в Україні, яка вийшла англійською мовою під заг. "Stalinist Rule in Ukraine" (1960), здобула широке визнання як одна з основних праць з ділянки вивчення цієї трагічної доби в історії українського народу.

Але найбільше уваги, енергії і часу за останніх тридцять років проф. Костюк віддавав і ще й досі віддає справі збереження, охорони і вивчення літературно-мистецької спадщини Володимира Винниченка. Як відомо, незабаром після смерті Винниченка 6-го березня 1951 р. при УВАН була створена спеціальна комісія для збереження, вивчення і публікації спадщини письменника, яку очолює Гр. Костюк. Якщо взяти до уваги дуже мізерні фінансові засоби, територіальну віддалі (де США, а де Франція), різного роду юридичні перешкоди та перепони, то стане зрозумілим, у яких тяжких умовах доводилося і доводиться працювати Комісії, аби виконати таке завдання. І Комісія з честью впоралася із своїм тяжким, але почесним обов'язком. 1958 року, згідно з запо-

вітом дружини покійного письменника і його найближчого співпрацівника і приятеля впродовж понад 40-ка років — Розалії Яківні, вся літературно-мистецька спадщина В. Винниченка перейшла в розпорядження Української Вільної Академії Наук у США з побажанням зберегти її в архіві-сховищі Східноєвропейської історії та культури Колумбійського Університету в Нью-Йорку. 12 великих пак, наповнених книгами, рукописами, листами, записниками, вирізками з газет і численними періодичними і неперіодичними виданнями було перевезено з Франції до США. Потім за рахунок відпочинку все це треба було розподілити на окремі секції та групи, аби таким чином закінчити бодай першу фазу опрацювання цього дуже цінного архіву.

І не зважаючи на велике переобтяження працею, Гр. Костюк з нагоди 80-річчя дебюту В. Винниченка в літературі та, мабуть, також з нагоди 80-річчя свого життя, спромагається написати і видати свою нову монументальну працю — "Володимир Винниченко та його доба. Дослідження, критика, полеміка", Нью-Йорк, 1980. В цій 284-сторінковій книзі він не тільки подав біографію Винниченка від його дитячих років до останніх днів життя у березні 1951 року, але також детально висвітлив працю Комісії в справі збереження літературної спадщини великого письменника.

І хоч архів Винниченка опинився в безпечному місці і в надійних руках, проте небезпідставним турботам нашого Шановного Ювілята ще нема кінця. Як буде далі? Хто й далі буде продовжувати розпочату працю? Його оправдані турботи виразно видно ось з такого листа, якого недавно одержав автор цих рядків. Висловивши жаль, що дружина Винниченка Розалія Яківна, хоч і обіцяла написати свої спогади, проте з різних причин чи міркувань не написала, Гр. Костюк пише, що, незалежно від цього, вона заслуговує на те, щоб її присвятити окрім дослідження, "подати її більш-менш повний образ як людини взагалі й дружини Винниченка — зокрема". "Але хто це зробить? — пише він. — Я вже просто захлинуваюся гід тої навали праці, яка звалилася на мою 80-річну вже в цьому році голову. Хоч дуже хотілось би мені цього не залишати після себе. І ще другу річ хотілось би мені написати: "Винниченко і Петлюра". Бо бачує, що ніхто не хоче і не може взятися за цю тему. Але чи вдасться — не знаю. Якби вдалося, то це було б чудо"...

Хочемо вірити, що "чудо" таки вдасться, і тому завдання, які поставив перед собою наш Ювілянт — здійсниться. Інша справа, чи здійсниться пляни видати всі ще не опубліковані твори В. Винниченка. Звичайно, в умовах вільної України це не було б жодною проблемою. Але якби це було б здійснено в умовах еміграції, то це дійсно було б не просто "чудом", але "чудо" над чудами"...

ЧИ ВИ вже вирівняли залеглу передплату?

Якщо ні — зробіть це негайно!

I. В. МАНАСТИРСЬКИЙ

ВІРА ВОВК

Під цим псевдонімом поетеса Віра Селянська видала в Мюнхені 1954 року першу збірку "Юність". Тоді вона вже мала за собою студії германістики, славістики, музикології і порівняльного літературознавства у двох німецьких і н.-йоркському університетах та докторат з середньовічної німецької літератури 1952 р. в Ріо-де-Жанейро. Відтоді вона викладала в Бразилії німецьку мову і літературу, поетику й порівняльне літературознавство, від 1967 року вже як дійсний професор. 1974 року вона стала ще й дійсним професором поетики в іншому барізлійському університеті, а 1980 року асистент-професором німецької мови і літератури державного університету в Ріо-де-Жанейро.

Зрозуміло, що не можна було осягнути таких становищ без друкованих праць. Отже, 1959 року авторка видала португальською мовою працю про епохи німецької літератури і одночасно — антологію української літератури, 1963 — антологію німецької лірики, 1959 — українські казки, і до 1977 року ще п'ять праць португальською й одну німецькою мовами.

Багато уваги і праці поетеса присвятила перекладам на українську мову — у співпраці з І. Костецьким, В. Бурггардтом, Б. Олександровим, О. Зуєвським, Є. Поповичем, Гр. Коцуром і самостійно. Переклала деякі твори Рабінраната Тагора, Поля Кльоделя, Пабна Неруди, квебекських поетів, Стефана Георге, Фрідріха Дюрен-матта, Гарсії Льорки (4 драми), Шарля Бодлера — з англійської, французької, німецької, еспанської і португальської мов.

Окрема ділянка — її переклади португальською мовою: Сковорода ("Казки", 1978), Шевченко ("Сон", 1980), Франко ("Мойсей", 1981), Стевфаник ("Камінний хрест", 1982). Вона перекладала дещо й німецькою мовою.

Віра Вовк — учена, викладач університету, мово- і літературознавець, перекладачка — за величезною працею, вкладеною в ці ділянки, не занедбала і своєї найінтимнішої ділянки — поезії та мистецької прози. Отже, після "Юності" з'явилися: "Легенди" 1954, "Зоря провідна" і "Казки" 1955, "Духи й дервіші" та "Елегії" 1956 (з них — премія ім. І. Франка, Чікаго 1957), "Вітражі" і "Чорні акації" 1961, "Любовні листи княжни Вероніки" 1967, "Смішний святий" 1968, "Каппа хреста" 1969, "Меандри" 1979 і "Мандала" 1980. Були також дві збірки португальською мовою: "Lendas" 1959 і "Relógio Solar" 1964.

Хочеться підкреслити виняткові лінгвістичні здібності поетеси, бо, крім згаданих угорі мов, вона знає не тільки латинську, а й старогрецьку, якою, до речі, не вивчала в середній школі, а опанувала якось так "попри" всі інші заняття і студії. І мимоволі пригадується, скільки мов знали наші велетні Іван Франко і Леся Українка.

Маючи активну і рухливу вдачу, поетеса "не

ховала свого світильника під кошем" з недоречної скромності, а часто виступала з читанням власних творів, з відчитами й доповідями — на двох континентах і в численних країнах як Канада, США, Аргентина, Венесуела, Великобританія, Франція, Італія, Еспанія, Німеччина — і Україна. Коли ще додати Норвегію (1964) і Югославію (1965), де вона, як представниця "Пен-клубу" Бразилії, брала участь у міжнародних з'їздах, то стає ясно, що поетеса бачила нівроку добрий шмат плянети і напевно зібрала багатющий до свід, зустрівши багато визначних людей і спостерігаючи різні країни та їх мешканців. Мало хто з наших письменників має такий досвід.

Такою багатогранною та інтенсивною працею протягом десятиліть Віра Вовк здобула поважне становище і признання бразилійського суспільства — як університетський професор, член і представниця "Пен-клубу" і навіть почесна громадянка міста Ріо-де-Жанейро (1973).

Проте окремої уваги заслуговує те, що та самотня, одинока жінка — без рідного середовища, без гурту прихильників, співробітників і друзів, без якоїсь групи чи партії як запліччя (як це тепер модно і практично в діаспорі) і без особливих матеріальних засобів чи власного майна — оце вже тридцять кілька років витривало і вірно працює для української культури — а це однозначне з працею для нації — і намагається здобути її місце і признання в довкіллі і в світі. Працює двома способами: власною оригінальною творчістю, сказати б — на внутрішньому фронті, і численними працями, перекладами й виданнями — на зовнішньому. Мало того: із своїх скромних заробітків, які мусить підлатувати якимсь витинками, намистами й картинами, видає власним коштом чепурні книжки, які приносять честь нашій книжковій культурі, і — зрозуміло — мусить дбати, щоб вони розходились, щоб хтось їх купував. Яке в нас зацікавлення рідногою книжкою — зайво й згадувати. Наше сите еміграційне суспільство стосовно зацікавлення книжкою взагалі, а зокрема — рідною, належить до найменш культурних. Але Віра Вовк не знеоочується і не піддається, не сходить з посту, не оглядається на боки, а витривало прямує своїм шляхом до обраної мети, і якби навіть завтра світ мав тріснути від атомних бомб, вона ще сьогодні докінчувала б якусь свою поему. Її не легко захитати, як не захитали важкі воєнні і трагічні родинні переживання. Із своєю багатогранністю талантів, великою працьовитістю й продуктивністю, енергією і активною, навіть агресивною, наче конкістадорською вдачею вона не схожа на сучасників, не відповідає типові українського літератора чи літераторки, а радше нагадує кольоритні та імпозантні постаті Ренесансу.

Авторка розсилає пильно свої видання до НТШ (Нью-Йорк і Сарсель), УВАН, УВУ, Гарварду, Слова, Бібліотека Петлюри (Париж), "Прологу", "Сучасності" і до десяток інших — рідних і чужих — бібліотек і журналів. Але... рідко де про них згадають. Ось вона двічі вислала свої португалські переклади Шевченка і

ТОРОНТОСЬКА КАТЕДРА ВІТАЄ ПОШИРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ

Починаючи з осені 1982 року, Йорк університет у Торонто матиме курси української історії. Д-р Павло Р. Магочий, професор першої катедри українознавчих студій у Канаді, вітаючи Йорк у листі, пише:

"Хоч при Йорк університеті немає катедри, однаково це професорське найменування дає можливість вивчати українську історію у великому канадському університеті. Палкі поздоровлення Онтарійській Раді Українського Канадського Комітету, Канадському Інститутові Українських Студій при Альбертському університеті, й адміністрації Йорк університету, які мали передбачення й силу волі здійснити викладання української історії.

"На кінець, я радий, що комітет при Йорк рішив найменувати як первого професора на три роки, д-ра Ореста Субтельного, моого колегу з Гарварду, який є визначним спеціалістом української історії".

Франка до "Сучасності" з проханням помістити про них коротку нотатку — як досі, без успіху.

Але дивуватись не доводиться. Цікавіше те, що про В. Вовк взагалі немає згадки, для прикладу, у творі "Зруб і парості" і навіть у Енциклопедії ні під прізвищем, ні під псевдонімом! Це в загальній ЕУ, але і в гасловій, у статті про Бразілію (І том), де з нової еміграції згадані Ольга Мак і Олекса Запорізький — Віра Вовк немає. Про О. Мак є окрема нотатка в IV томі*). Очевидно, Віра Вовк ще не заслужила собі місця в українській літературі і не варт згадувати її серед відомих літераторів. Але можливо, що ця статтєюка пригадає, кому слід серед корифеїв нашої літератури, що там десь у Бразилії є така Віра Вовк, яка здавна пробує стати українською письменницею і вже надрукувала малу бібліотеку власних видань.

Франко ще давно написав, що монументом на шим заслуженим діячам стане те каміння, яким ще за життя обкидувано їх. Зрозуміло, що деякі каміння випало і на долю Віри Вовк. Отже, вона в добром товаристві і повинна бути вдоволені і навіть щаслива.

У нас казали: "Один у полі — не воїн". Можливо, що один — ні, але одна — так: Віра Вовк. Вона самотужки змагається далі на службі рідної культури і напевно не залишить свого посту дікіця, а як поживе ще досить довго і збиратиме згадане каміння, то його вистачить напевно хо на скромний "монумент". Чого ж їй ще більш бажати?

*) Зрозуміло, що за недоліки й хиби літературної ділянки не може відповісти ініціатор і начальник редактор ЕУ.

ЖЕРТВА ВО ІМ'Я ХРИСТА

Було це в травні місяці. Весна вступила в повні свої права. Вишневі садки на Полтавщині були як молоко білі від цвіту. Задушливий запах розцвілої акації виповнював повітря. У вишневому приходському садочку аж захлинявся від співу соловейко.

Прекрасні травневі ночі в Україні. Через розчинені вікна і двері будинку "Просвіти" імені Тараса Шевченка розносився спів по всьому селі; молодь співала пісню "Тихо, тихо Дунай воду несе...", а один юнак своїм чистим, як кришталль,тенорком перекривав усі голоси.

З небесних висот, ніби всміхаючись від задоволення та насолоди красою природи українського села та його "соковитого" життя, ясно світив місяць.

Не спиться в такі нічі. Отець Микола, молодий священик села Павлиш на Полтавщині, що минулого року в соборі міста Полтави прийняв священичі свячення, сидів у вітальні коло відчиленого вікна. Велич травневої ночі змусила молодого слугу Божого поринути в глибоку задуму.

Окремі кадри з фільму його минулого життя проходили в його думках. І ось одна свіжа картина, олійні фарби якої ще не встигли висохнути. Всього-навсього два роки тому він був студентом Полтавської Духовної Семінарії... Веселе і ніколи незабутнє бурсацьке життя. Як то він під час Різдвяних та Великодніх свят, як також під час літніх канікул, приїздив з Полтави до свого рідного села Павлиша. Разом зі своїми ровесниками, старшими і молодшими від нього, вечорами співав пісні, витанцював українські народні танки... Вчив молодь українських пісень, козацьких та чумацьких дум... приготовляв концерти та театральні вистави... Аж усміхнувся з приємності, пригадавши, як то він виконував ролю Тимоша, молодого початкуючого сільського парубійка з водевілю Степана Васильченка "На першій гулі".

— Чи не рано зодягнувся у священичу рясу? — питав сам себе о. Микола... і аж жахнувся від такої думки...

— Прости, Господи! — шептав молитву молденський панотець, — це спокуса.

— Молодий ти, дитино моя, дуже молодий, — промовляв до нього перед свяченням префект Духовної Семінарії о. Антоній. — Багато будеш мати спокус у своєму житті, особливо під час молодості, але не попадай в розпач. Христа теж спокушували; одне завше пам'ятай, моя дитино, ти є вибраний Господом Богом для особливої праці, взвітра, в святу неділеньку, після єрейських свячен, ти станеш посудиною Божої благодаті, по неї будуть приходити до тебе голодні на духовну поживу, і ти будеш давати її їм; стомнені й обтяженні життєвими незгодами, — ти будеш потішати їх своїми теплими словами, ти будеш улегуввати їхнє життя. Ти одержиш силу Всевишнього, щоб передавати її слабшим. Ти

будеш світлом у пітьмі, що вказує шлях тим, що шукають його. Через тебе Господь буде очищати людські душі, ти станеш драбиною, що поєднує землю з небом. Кожний твій християнський поступок і добре діло будуть давати тобі радість і душевне вдовolenня, яким нема рівних у світському житті.

— Але понад усе, пам'ятай, що живемо в дуже непевних та дуже відповідальних часах, коли на нас, слуг Божих, Господь перекладе не лише частину свого хреста, а всю його тяготу. "Мене переслідували і вас будуть переслідувати. Я терпів, і ви будете терпіти. Якою дорогою мене вели, такою і вас поведуть пізніше"...

Думки перебігали одна за одною і новоприйнятому слузі Христового виноградника пригадалась хвилина, як він стояв на колінах перед старцем префектом і від насолоди його словами стікали по щоках крупні слози... А в кутику гостинної кімнати, де відбувалась ця розмова, стояла на колінах його матуся — вдовиця і в напівзадумі теж плакала і молилася.

— Так, прекрасні вони, травневі ночі в нашій Україні, — тяжко зідхнувши, думав о. Микола.

Стінний годинник відбив 12-ту годину пізночі. До кімнати доносився гуркіт 12-годинного потягу, що через станцію Павлиш спішився з Одеси до Харкова.

Отець Микола прямував уже до своєї спальні. Проходячи біля кімнати-спільні своєї матусі, крізь розчинені двері бачив її, що міцно заснула першим сном, а на устах її ніби відбивався легенький усміх радості, який він помічав у неї в церкві, коли він говорив проповідь.

І знову перед його очима промайнув один кадр із фільму його свячення: праворуч від іконостасу стояла на колінах його матуся... її плечі здригалися від плачу радості, що дочекалась у своєму житті такої урочистої хвилини — її син стає священиком.

Люба моя матусенько, — думав о. Микола, — молодою ти залишилась вдовицею... бідувала, тяженько бідувала, а нас залишилось четверо напівсиріт... Не захотіла одружуватися вдруге, своє життя присвятила для своїх діточок — півсиріт. Підійшов би до твого ліжка і гаряче поцілував би, але не хочеться порушувати твого першого, такого солодкого сну...

Зупинився на порозі своєї спальні. Молода дружина теж спала першим солодким сном, а в колисці, "розвацавшись", теж спав 9-місячний синок. Підійшовши до колиски, усміхнувся, любувався своїм синочком.

— Мій син! — думав отець Микола, — щастя ти моє, радосте, ти моя.

— Ось вона — радість та солодкість християнської родини. Синочку мій, тобою виповнене моє життя! Дивні діла Твої, Господи! — філософував о. Микола.

Почулись чиєсь кроки надворі. Насторожився. Підійшов до відчиненого вікна.

— Я до вас, отченьку, — почув о. Микола не-
знайомий голос.

— Що сталося?

— Дуже тяжка і трагічна справа, отченьку. Я зі станції Павлиш. На станції вмирає один про-
їжджаючий чоловік, пасажир. Во ім'я Христа священика просить. Я ходив до нашого містечко-
вого отця настоятеля, — відмовився, каже жінка, діти.

— А що ж то за хвороба така? — запитав
отець Микола, — зараза якася?

— Лікар визнав чуму. Хворого перенесли до
невеликого дерев'яного бараку, що є далеченько
за станцією. Міліціонери стережуть і нікого не
підпускають близько.

Посланець мовчав. Мовчав і отець Микола.

“Чума! Страшно й подумати. Та й не моя па-
рафія то. Там же більче є священик. Чому якраз
за мною?” — думав отець Микола. Холодний
піт обливав молодого слугу Божого Виноградни-
ка. Тряслюсь все його тіло.

— Во ім'я Христа хворий просить священика,
— шептав молодий священик. Мокрою стала
його сорочка на спині.

“Але пам'ятай, дитино моя, — чомусь пригада-
лись слова старця префекта Духовної Семінарії,
— хто любить своїх рідних і близьких більше, як
мене, мене негідний.

Отець Микола звів свої очі на Нерукотворен-
ний образ Спасителя і в думці благав: “Христе,
зіслав Ти хрест мені, дай же мені сили нести
його”.

— Іди на станцію і скажи, що я прийду скоро.

Побудити всіх, попрощатись?... Ні, то буде тра-
гічна картина... ще можу не піти, ні... Господи,
скріпи мої сили.

Взявши аркуш паперу, написав: “Матусю,
Страднице!... Свідомий того, що це буде для тебе
смертельним ударом..., але я є священик... Люба
Галю! Одне благання до тебе... виховай синочка
в християнському та національному дусі... Про-
стіть, що спричинив вам стільки горя... Обіймаю
всіх і гаряче цілую. Моліться за мою грішну душу.
Такою є Божа воля...”

Встав. Тихенько підійшов до спальні і подивився на синючку, який саме в той час махнув ручкою — і сонний усміхався. Поточився... але вчасно схопився за одвірок... “Господи, скріпи мої сили! Матінко Божа, не залишай їх”.

Надів рясу, взяв ключі від церкви і швидко ви-
йшов. Як довго молився перед престолом, ніхто
того не знає. Знайшов старенький елітракіль... —
нового шкода, буде спалений... Не робити зайвих
витрат громаді, ще чого доброго будуть нарікати:
— Взяв Євхаристійного Христа з даро-храни-
тельниці і швидкими кроками пішов до станції.

Зайшов до чергового по станції, той телефонічно запросив двох міліціонерів... Написали про-
токол... Молодий робітник Христового Виноградни-
ка підписав зобов'язання, що не буде намага-
тись вертатись від хворого... що це він робить з
доброї і неприсилуваної волі.

Переступивши поріг бараку, отець Микола за-

говорив до вмираючого: “Ось Всевишній сподобав собі, щоб я до тебе прийшов... покайся в своїх гріхах, щоб з чистим сумлінням стати перед Престолом Всевишнього”.

— Дорогенький Пан-отче! Все своє життя я заперечував існування Бога, це не давало мені ані радості, ані спокою. Я поборював в собі все добре і служив злу. Ale я відчув, що Господь жаліє мене і дуже часто і різними способами кликав мене до покаяння... і я вже був близьким до покаяння. Чим сильніше тягнуло мене до Господа, тим більше я дододжував злу. Я говорив, що не хочу жити по чужій волі, визнаю лише свою і роблю те, що хочу я. Тепер я зрозумів, що не за свою волею я жив, а був послушним невільником зла, якому я корився, якому я служив, і протягом свого життя я доконав багато зла, я переслідував його... Дорогенькі Панотченку, чи Господь простить мені те все? Господь же є справедливий: за мое грішне життя і за мої вчинки я заслуговую на Його гнів і кару...

Отець Микола дивився у вічі вмираючому. Не страх, а жах був на його обличчі... Що було б з цим чоловіком, коли б я відмовився прийти? — промайнула думка в отця Миколи... Так, Господи, я відчув Твій голос, що кликав мене для спасіння цієї душі...

— Дорогий мій брате, — ласкавим голосом відповів отець Микола, — Господь справедливий і милосердя Його невичерпане. Господь бачить твоє страждання і розкаяння. Він пожалів тебе і прислав мене зняти з твоєї душі і твого сумління всю тяготу гріхів. З чистою совістю та з чистим сумлінням переходь у вічне життя. Господь прощає все вчинене тобою зло, як простив розбійни-
кові на Христі на Голгофі в останню хвилину
його життя.

— ...К сему же разрешаю тя от всіх гріхів твоїх во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, Амінь! — говорив слова формули розгрішення.

Умираючий поєднався з Євхаристійним Христом... Ale принесеним Найсвятішим Даром — Євхаристійним Христом, о. Микола поділився поміж вмираючим і собою... З радістю на обличчі вмирав каянник, а отець Микола відчитував молитви на ісход душі.

Розкаяння великого грішника — і то в останню хвилину його життя — преобразило отця Миколу. Він відчув, як далеко відходить з його свідомості земне життя, як рвутися всі нитки, що зв'язували його із земним життям.

Через кільканадцять хвилин з радістю та усмішкою на устах відійшов у вічність хворий, а через два дні в тім же самім бараці на соломі переставився у вічність і отець Микола.

На третю ніч сотки людей з містечка Павлиш та з околишніх сіл, на віддалі одного кілометра від бараку з остраком спостерігали, як ізоляційний барак палахкотів у полум'ї, а густі клуби диму рівними, як свічки, стовпами піднімались до неба.

Була напрочуд гарна травнева ніч, але блідо-
лий місяць, що світив з небесних висот, на цей раз склався за хмарку, щоб не бачити страждань Матері-Страдниці.

ПРО ЦІКАВИХ ЛЮДЕЙ І ДЕШО

Довші роки я збираю потрібне і часто незнане про нашу музичну культуру та висилаю до другу в пресі. Так ще 1933 року мій давший допис "Г. С. Скворода й Г. Квітка-Основ'яненко" друкувався в "На сторожі" в Болгарії. Пізніше (1952 р.) те саме з'явилось брошуркою як "Давня українська музика і сучасність" у Вінниці, вид-во "Культура й Освіта".

В 1940-1941 роках я посыпав досить усіх друків Олександру Кошицю до Америки. Всі ж тоді знали, що О. Кошиць був істориком, світової слави диригентом, прославивши у світі Україну, і визначним етнографом (він закінчив Київську Духовну Академію). Звичайно так було, що Кошиць читав, дещо аналізував і свої думки висловлював у листах до мене. Ті листи були такі цікаві, що 1954 р. я деякі з них надрукував у книжечці "Відгукки минулого — О. Кошиць в листах до П. Маценка". Поява тієї книжечки викликала увагу багатьох. Усі, крім однієї особи, поставились до листів надзвичайно прихильно, а найбільш проникливо поет Є. Маланюк.

Тепер бажаю познайомити читачів з ще ніде недрукованим листом О. Кошиця про його враження від дописів про Г. Сквороду і Г. Квітку-Основ'яненка.

У моїй статті пишеться, що Г. Квітка-Основ'яненко був і музикою, що він написав інструментальний твір "Кадріль", "Марш" і др. Варте уваги, що О. Кошиць відразу починав писати про "Кадріль", але описує добу й той опис дає нам цікавий образ тогочасся:

**

"Щодо "кадрілів", які писали наші "без лесті предані малороси" типу Основ'яненка, та "душуроздирательних романськів" (з музикою Глинки) типу Забіли, то шкодувати за ними, на мою думку, нема чого. Для української культури вони мають таку ж вартість, як апетити Трушка Халявського до різних маковничків та інших пундиків, якими його "мамінька" викохувала пузо своєму любому синкові. То була "деталь" тих поміщицьких обставин, які панували за тих часів на Україні, але й по всій панцизняній Росії. Там культурною людиною вважалася та, що вміла читати, танцювати, говорити про "взгляд і нечго", граючи на флейті, зідхати біля "панночок (вживаючи на боці їх покоївок), роздумувати про "права і вільність людини", (катуючи канчуками своїх сільських підданців), — взагалі та словоч, який би ми в ці часи не подали руки, а за їх артистичні осягнення "покрил би їх лицо аплодісментами"..."

Це була Гоголівська — російського типу "маліовщина", яку можна формулювати словами того ж Манілова: "в свободное время ...пишу, читаю" ... Тож, писали всі, хто умів читати, і не тільки писали вірші, як Забіло, але й музикальний "Кадріль", як той же "монах і театральний режи-

сер" Квітка-Основ'яненко і йому подібні. А що писали іноді на малорасейські теми, то це ж було русско-інтелігентське кокетування українством, за яке діди і батьки отих поганців клали життя. Пригадайте вірш на гостювання у князя Куракіна (на якогось іншого злодія, не пам'ятаю), складений якимсь місцевим поетом типу Забіли: "Серца восторгом возгорели, как "Чайку" древнюю запели" ... (себто хор кріпаків, а за ним усі п'яні гості).

Тож українська героїка, рідна батьківщина, її трагічне минуле й жахливе сучасне було для тих товстомордих Халявських тільки "десятою страхою" за обідом, пікантною приправою до медів і вин, якими заливали своє "лакомство нещасне" та "малоросійське шатаніє" від перепою та курвесьозоточивими патріотичними охами... Таким було для них фактично все українське, — починаючи від історії й традицій й кінчаючи музикою та поезією. З одного боку сантиментальні сподівання про яку-небудь Марусю, а з другого — веселі анекdoti малорасейські та кадрілі на поворот з Парижу Російського Христолюбивого війська з "богоподобним" обожаєм монархом Олександром, що вкрив Україну "воєнними поселеннями", катував аракчеївськими шпіцрутенами тисячі тисяч людей та закріпив таку панщину в Україні, що самі пани жахались, та почали писати про Марусь та Наталок Полтавок; Тож не шкодуйте за пропащими "творами" музичного генія ріжних харківських Квіток, вони спокійно й заслужено "вкушають покой неізвестності", як писав колись такий же "Українсько-руссій публіціст і поет" Гребінка.

Що ж торкається Сквороди — то тут річ зовсім інша. То дійсно був з Божої ласки філософ, і такий же поет і композитор. І треба пошкодувати, що не збереглись його музичні твори. Бо коли його музичний талант посуджувати по харківській Херувимській, або тих віршів, що спілці співали до останніх часів ("Всякому городу нрав і парва", "Ах, ушли мої літа" і др.), то він був "плоть від плоті й кістя від кости" нашого народу всією своєю істотою. Навіть дух тогочасних європейських настроїв, наслідків великої епохи гуманістів та французької революції і її ідеалів, що панували тоді в інтелігентських шарах України й Росії, не міг зняти з цього генія української світки. Він був сином свого народу, таким і залишився все життя в усьому, починаючи від сопілки, з якою ніколи не розлучався, й кінчаючи мрійною, лагідною, теплою лінією філософічної думки, повної суто української любові до рідної природи, Бога й людини, що знаходимо також у наших піснях...

Недурно такою лагідною меланхолією, повною розчulenости й покою звучить ота його Херувимська харківська, такою незлобною іронією ота мелодія саркастичного віршу "Всякому городу нрав і права", чи народною сльозою кант

"Ах, ушли ж мої літа"... В кожному звукові отих мелодій чується подих нашої природи, відгуки нашої української традиції, голос славної Київської Академії та биття українського народного серця. От за тими творами й досі мало дослідженими й не висвітленими, треба шкодувати, як за типовим і дорогоцінним проявом українського національного. Де вони, хто їх зібрав, хто записав?! Шукайте джерел, займіться цим, поки маєте сили й життя! (На наше щастя, все згадане знайдене й видане в Україні. П. М.).

І далі, для висвітлення тогочасних обставин. Тож дуже добре, що написали про нього у своїй статті. Тільки, дорогий мій, мені здається, що Ви даремно вмістили там оту нісенітицю, яку написав біограф Сковороди Ф. Н. Глінка, та від якої освічену людину бере сором, — я кажу про оту історію з вівцею на шляху, коли Сковорода сказав післанцеві Потьомкіна: "Моя сопілка і вівця дорожчі від царського вінця". Кожного, хто хоч трохи знайомий з духом того часу, в якім жив Сковорода, відомо, що брехлива балаканина, фальшиві перечуленість, позування й фраза були формою й змістом життя т. зв. "благородного сословія". Білі перуки, під якими нерідко лазили воші, шовкові каптани міцно напушенні паходами, щоб не смерділо немите тіло, нахватані французькі фрази, що покривали неученність, низькі церемонні поклони, зідхання при панночках, здіймання очей до неба, співання розлучених французьких "бержереток" та розмови й вдавання "амурної страсті", прикривали звичайнісіньке дикунство напівцивілізованих російських "недорослі". І те звичайне, просте, сільське життя, якого паростю (панською) вони були, та яке вони своїм дикунством та самодурством робили пеклом для селян, — у своїх розмовах та "позуванню" вони виставляли завжди у французькій літературно-видуманій формі "буколіки" з напудреними пастушками, що грають на флейтах гарненьким пастушкам у фіжмах, кріолінах і гарненьких черевичках, з пастушим патичком у руці, прикрашеним стрічечками, а іноді віночками. А вівці, всі біленькі, наче з цукру, ходять по зелененькій травичці, а паскудять не інаке як парфумами. Все щасливе, безтурботне, солодке, сантиментальносолодкаво-тужливе й... брехливе. Але важне є те, що цей видуманий, брехливий світ видав свою словесну й літературну термінологію, в якій просте життя з'єднувалось не з чим іншим, як з "флейтою, вівцею, пастушком і пастушкою" та іншими деталями, що їх можна бачити на французьких гобеленах. Там вродились і ті рифмовані прислів'я-формули як "свірель і овца дороже царського венца", якими оперували кокети XVIII століття...

Тією фразою й "обійшовся" та відмовився царських запросин Сковорода, який був вихований у Київській високій школі того часу й чудового знов стилі мови й життя. До того ж відповідав він не кому другому, а посланцю Потьомкіна, послачу полюбовника цариці, могучого й страшного сатрапа України, тож треба було вжити фрази делікатної, що нічого не значила, а змістом була негативна. Після такої фрази зоставалось

УРЯД САСКАЧЕВАНУ ПІДТРИМАВ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦІКЛОПЕДІЇ ДОТАЦІЄЮ В СУМІ 100.000 ДОЛ.

Роман Романів, міністер юстиції і заступник прем'єра Саскачевану, 5-го квітня, передав голові Провінційної Ради КУК Саскачевану чек на 100.000 дол., як дотацію Саскачеванського уряду на видання другого тому гасової енциклопедії українознавства.

Треба підкреслити, що уряд Саскачевану є перший, що зобов'язався допомогти у виданні цієї енциклопедії.

Під час вручення дотації міністер Романів висловив признання Раді КУК Саскачевану за її добре приготований меморіял до провінційного кабінету, вислідом якого було призначення дотації на енциклопедію.

Міністер Романів дав до зрозуміння, що можна надіятися на дальнє прихильне ставлення уряду Саскачевану до праці й проектів Провінційної Ради КУК.

Хочеться вірити, що ця дотація не була однією з причин упадку соціал-демократичного уряду Саскачевану й що новий консервативний уряд також допомагатиме культурним проектам саскачеванських українців.

залишити філософа в спокою, бо не уміє він оцінити високого запрошення, щоб не бути царським блюдоносом... Згадана фраза сказала була в мові російській, не українській і тут треба знати мову писань Сковороди: шорстку, плутану, початково-літературну російську, яку читаючи, людина пріє й одною рукою відмахується від "церковних писань", а другою від Ломоносова, Тредіяковського та наших письменників XVII ст. ...

Оце дещо думок, які мені хотілось сказати Вам через Ваші цінні замітки. Загально ж кажучи, ціна статті велика тим, що вона є потрібна до джерел історії нашого минулого й велике спасибі Вам, що Ви цей матеріял поставили як тло та примушуєте працювати про нашу національну думку й амбіцію. А за це посилаю Вам дарунок "Історію музики" Прюньєра.

Ваш О. Кошиць"

**

Кошиць був у його добу завеликим, або ще краще — було їх замало. Свідком того всього була революція й війна з Росією. Нарід під союзами доведений до розpacу, а провідники й тепер переконують незнаючих, що Росія дала Україні щастя. В книжці російською мовою в статті "Велике Братство" історик В. Довженко повторює вимріяну думку В. Белінського, що: "Зіллявши навіки з однокровною її Росією, Малоросія відкрила до себе двері цивілізації, освіті, мистецтву, науці і др.". (Див. "Із історії русско-українських музичальних зв'язей", Москва, 1956 р., стор. 5).

Про правду нашого минулого треба вчитись завжди і про все записувати.

ЗАГАДКА Й РОЗГАДКА

Цього літа минає 41 рік як почалася німецько-радянська загарбницька війна. Як на людський вік, то величезна часова віддаль пролягла від вікопомного 22-го червня 1941-го року. Але дослідникам того грандіозного конфлікту і досі не вдалося поставити всі крапки над усіма "і".

Найбільшою загадкою залишається наказ Сталіна своїм збройним силам не відповідати вогнем на вторгнення гітлерівців. Німецька сторона вдавила з усіх видів зброї о 3-ій годині ранку, а радянське командування дістало дозвіл на свободу дії аж вісім годин пізніше. Вісім годин підряд атакуюча сторона діяла майже без ніякого опору ворога. Зaborолом стали лише окремі частини, чий командири на власне ризико не підкорилися "наказам згори" і вступили в бій.

Протягом тих фатальних восьми годин німці встигли знищити на землі майже всю радянську оперативну авіацію, силу танків та різної техніки, внести хаос у радянські бойові порядки, змусити цілі армії до паччної втечі, вивести з ладу транспорт і комунікації на великих територіях.

Що змусило Сталіна видати такий згубний наказ? Був це страх? Якийсь розрахунок? Нерішучість?

До цього питання верталися в своїх споминах численні радянські воєначальники, які того рокового дня опинилися в зоні бойових дій. У своїх книгах, що вийшли друком у шістдесятіх роках, маршали й генерали Бірюзов, Баграм'ян, Єременко, Болдін, Федюнінський, Старінов, адмірал Кузнєцов та багато інших ствердили, що наказ Сталіна "не стріляти у відповідь, не провокувати ворога", коли той ворог буквально залив вогнем усю прикордонну смугу, не тільки приголомшив, а взагалі обеззброїв їх. Вони ніяк не могли зрозуміти цієї дивної логіки Сталіна — стояти з опущеними руками в обличчі незрівняного німецького вогневого шквалу. І як не змогли вони дати відповіді на це питання 22-го червня, так не спромоглися вони додати чогось нового в своїх споминах двадцять років пізніше. Це питання стало енігмою, загадкою, над якою безуспішно попрів і не один західній історик.

Під кінець квітня 1941-го року німецьке командування почало підтягати свої перші дивізії до радянського кордону. В травні потік німецьких військ і техніки до східної лінії неспівмірно збільшився. Над Англією раптом зачистіло небо, ні одного ворожого лтака, бо вся німецька авіація перекочувала на схід. Глухі чутки про неминучий німецький напад на СРСР покотилися по західніх столицях. Сталін отримав обґрунтовані попередження-перестороги від Черчіля, Рузельта, від шведів, навіть від Португалії. Радянський шпигун в Токіо, Ріхард Зорге, викрав у німецькій амбасаді ввесі плян "Барбароса", в якому подавалися не тільки дата й точна година нападу, а й число визначених дивізій і основні

напрямки німецького удару, і швидко передав його в Москву.

Отже, в Кремлі не бракувало відомостей про грядучу небезпеку. І тим не менше, радянська сторона взагалі не виказувала ніякого занепокоєння на кордоні і абсолютно нічого не робила для стримання напасника. Військові розділи й частини, за традицією, відійшли в літні табори, залишивши тяжкий виряд на своїх базах. Бойові літаки було назмисно сконцентровано на кількох летовищах ніби на показ ворогу і, мовляв, дивіться, ніяким вишколом ми не займаємося й ніяких приготувань є робимо. Боєприпасів на кордозі майже не було. Потяги з нафтою й хлібом безупинно котилися через кордон у Німеччину.

Просто не до повірення, але так воно в дійсності й було. Щойно об 11-ій годині ранку німецький амбасадор у Москві вручив Молотову офіційне проголошення війни. І щойно після того військове командування дістало дозвіл ставити опір. Невже Сталін, який задовго перед тим влучно визначив, що "війни в наш час не об'являються, а просто починаються", рішив поступити як джентльмен і нічого не робити аж поки німці не проголосять війну офіційно? Заледве. То в чому справа?

Адже ця бездіяльність тільки допомогла німцям приголомшити і просто зневулюти радянські війська величезним сталевим п'ястуком. Вони кинулися навтіч і очуналися щойно в грудні аж на лінії Москва-Таганрог. За той час в руках ворога опинилися до 70 мільйонів населення і найбільш промислово розвинені регіони країни.

Нестримною лавиною німці перейшли кордон 22-го червня 1941-го року. В своїх споминах про той день генерал Болдін писав, що він негайно ж зателефонував у Москву до наркома оборони Тимошенка, жадаючи інструкцій. Тимошенко відповів: "Майте на увазі, товаришу Болдін, що жодних протидій проти німців без нашого дозволу не можна починати... Йосиф Вісаріонович уважає, що все це, можливо, є провокацією з боку деяких німецьких генералів..." .

Німці палять і чавлять все живе, бомби й полум'я пожирають міста й села, а Сталін не вірить, що почалася війна. На якій підставі, з яких відомостей, з яких обсервацій чи аналізи у Сталіна постало припущення, що це всього-навсього лише невелика провокація?

За цю ревеляцію Болдіна вхопилися багато західних істориків, але на остаточну розгадку не спромоглися й вони. Не пройшла ця телефонна розмова й мимо уваги відомого британського дослідника й публіциста Ніколая Толстого, одного з нащадків відомої російської родини. Після його нашумілої "Жертви Ялти", тепер ось вийшла друком його остання, по вінця насичена фактами книга "Таємна війна Сталіна" (Stalin's Secret

War), в якій довгенький розділ присвячено отому загадковому імпасові радянського диктатора.

Ніколай Толстой витратив роки в німецьких архівах, щоб знайти хоч невеличку деталь, яка б в'язалася з отим дивним "припущенням" Сталіна. Не знайшов нічого. Але та телефонна розмова Болдіна з Тимошенком не давала йому спокою. В міжнародних відносинах Сталін не був дурний. В його руках схрещувалася маса таємної інформації. Не міг він зробити такого рокового "припущення" отак знічев'я. Під ним мусіла бути якась підстава, воно мусіло витікати з якогось джерела.

В дальших пошуках Ніколай Толстой натрапив на сліди тісної співпраці поміж Гестапо й НКВД, яка почалася враз після підписання гітлерівсько-сталінського пакту в серпні 1939-го року й тривала аж до початку війни. Він устійнив, що відпоручники обох служб безпеки регулярно зустрічалися у Львові, ділилися досвідом, інформаціями, вигладжували всякі репатріаційні справи тощо. Радянську сторону завжди представляв Іван Серов, який згодом очолив КГБ.

Користуючись всякими побічними деталями й алюзіями, Толстой робить у своїй книзі здогад, що Сталін впав жертвою добре заплянованого й зіграного німецького ходу, участь в якому брав сам Гітлер. Ніколай Толстой твердить, що коли після візиту Молотова в Берліні в кінці 1940-го року відносини між обома урядами дещо охололи (Гітлера дуже обурила безпardonність і вимогливість Молотова), то Сталін, мабуть, вдався до особистої переписки з німецьким диктатором, щоб розвіяти його підозри й сумніви. Бо Гітлера Сталін боявся і поважав. І якщо така кореспонденція відбувалася, то трималася вона в суворій таємниці від усього кремлівського оточення, щоб у випадку провалу Сталін не виглядав посміховищем в очах своїх підвладних. Знати про це могли лише кілька достойників з НКВД, включно з Серовим, який, мабуть, і передавав листи від Сталіна під час своїх зустрічей з німцями у Львові.

I, мабуть, через Серова було передано Сталіну листа за підписом Гітлера, в якому останній заливняв його, що всі поголоски про можливий німецький напад на СРСР є фабрикацією англійців, які хотіли б, щоб Німеччина й СРСР зневіровили один одного на їхню втіху, і тим подали перемогу в їхні руки без ніяких зусиль і жертв з їхнього боку. В тому листі Гітлер, мабуть, вдавав пояснів концентрацію німецьких військ на радянському кордоні якоюсь стратегічною необхідністю, всеціло скерованою проти Англії. I, як припускає Толстой, Гітлер також написав, що у Вермахті, мовляв, є група генералів, які не схвальноють війну з Англією і які воліли б скерувати зброю на схід, проти СРСР. Він, Гітлер, мовляв, знає про ці настрої, а тому намагається завчасно підрізати можливий непослух. Та поки він викорінить всю цю ересь, ця група генералів, мовляв, спроможна викликати якусь зачіпку на кордоні, щоб спровокувати СРСР до відплати, а значить, і до великомасштабної війни. Якщо б така непримінність постала, то він, Гітлер, дуже просить Сталіна не пійматися на гачок бунтівників, а

врівноважено й спокійно перетривати все, не вдаючись до контрудару, поки він, Гітлер, не запровадить у Вермахті порядок та не осадить зачіпників з генеральськими пагонами.

Ось з цього німецького підступства, провадить Далі Толстой, і постало "припущення Йосифа Вісаріоновича", що гієна вогненна на кордоні 22-го червня 1941-го року була лише "провокацією деяких німецьких генералів", які, щоб не ускладнити становища, не треба давати ніякої відсічі.

Ось така гіпотетична розгадка. Сьогодні ніхто не сумнівається, що Сталін сприйняв пакт з Гітлером усім серцем і душою. А те, що німці самі запросили його до поділу Польщі, легко списали в радянську торбу балтійські держави, охоче дали вільну руку в Фінляндії, зродило в Сталіна віру, що німці хочуть мати СРСР за свою спину як меншого партнера, завдання якого постачати Німеччині сирівці та провіант та сидіти тихо. В це він не тільки увірював, а й охоче годився з такою ролею. Диктатор Сталін охоче вірив диктатору Гітлеру, але хворобливо підозрівав Англію за її вміння "вигрібати жар чужими руками". В одній із своїх книг його донька, Світлана Алілуєва, засвідчила, що і в час війни, їй опісля Сталін часто тяжко зідхав і казав: "Ex, дурні німці, напали на нас. Разом з ними ми б заволоділи цілим світом".

На можливий запит, чому від тієї переписки, якщо вона існувала, не лишилося ніякого сліду, Толстой відповідає, що в інтересі обох партнерів було негайно її нищити. Сталін, зрозуміло, не хотів ввійти в історію дурнем, на випадок, якщо листи від Гітлера були звичайним "натягненням". А Гітлер всю кореспонденцію нищив, щоб не применити величі німецької зброї і своєї власної військової геніальнності.

Цю пропозицію Ніколая Толстого ніхто, зрозуміло, не відважиться називати остаточною розгадкою. Але кращої наразі немає.

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

У статті П. Одарченка "Тарас Шевченко і Степан Васильченко" просимо віправити такі друкарські помилки:

Стор.	шпал.	рядок	надруковано	повинно бути
3	1	9-10	двійняка	двійника
		17	опинився	спинився
		44	духовий	духовний
4	2	10	волю	волю,
	1	28	вільноподібний	вільноподібний
		30	оповідали	одповідали

Стор.	шпал.	рядок	надруковано	повинно бути
-------	-------	-------	-------------	--------------

15	1	4	висміває	висміює
		23	висміває	висміює
	2	36	цитується	цитуються
16	1	10	розгортаючись	розгоряючись
	2	2	думкою	думного
		14	Василькевича	Васильченка

РИТМИ ВСЕСВІТУ

Ми схильні перебільшувати значення явищ, свідками яких стали, вважати їх початком кардинальних змін. Незвичайно тепла зима чи холодна весна, бурхливі грози, приморозки в червні — і ми дивуємося: чому змінився клімат?

А чи є у нас підстави для таких далекодійучих висновків?

Звернімось до минулого. 859 року Кельвізій констатував: "Адрія́тське море так замерзло, що у Венецію пішки проходити можна". А 992 року жителі нашої кліматичної зони могли милуватися ... "північним сяйвом" на Різдво Христове".

У лютому 1280 року можна було збирати в лісі сунцюю. А 1489 — "влітку за татарами воїни пішли по сліду на великому снігу й знишили їх".

Чи може щось бути дивиною в кліматі нашої планети?

Посухи? 1060 року тюрки-кочівники загинули від безводдя, а 1224 року пожежі були такі, що звірі заходили в міста, втративши орієнтацію, а очманілі від диму птахи падали на землю. Колишній пересінний степ, як твердить В. Докучаєв, — це природна гідроскопічна подушка, і спалахнути він міг, тільки до краю висохнувші. Повені? Скільки завгодно. "Мерзле в Петрівку"? Було. Каміння з неба? Й таке траплялося.

Чи можна в цьому хаосі явищ, звичайних і незвичайних, виділити якусь закономірність? Виявляється, — можна.

ТРИЧІ НА ВІК

Ще в 1741 році Г. Крафт у книжці "Справжній і докладний опис Крижаного дому" — того самого Крижаного дому, про який ідеться у відомому історичному романі І. Лажечникова, — зробив спробу осмислити періодичність настання суворих зим у Росії. Виходило, вони повторюються через тридцять років.

У дев'яностих роках XVIII століття австрійський професор Е. Брікнер на величезному історичному матеріалі дослідив циклічність опадів у Європі і дійшов висновку, що мінімум їх протягом трьох століть, повторювався тричі у кожні сто років, причому майже в ті ж самі десятиліття.

Періодичність багаторічних коливань клімату визначається числом 33,33 року. Цю цифру, відому в науці як "брікнерів період", підтвердив російський учений М. Боголепов, уважно вивчивши літописні відомості.

Але 33,33 — цифра, кратна періоду сонячних плям. Приблизно через 11,1 року на "обличчі" нашого світила з'являються загадкові "веснянки", що являють собою колосальні магніти, і на збурення сонячної поверхні Земля також відповідає збуренням...

Багато науковців виділяють одинадцятилітній кліматичний цикл, який є прямим відображенням сонячних збурень...

Окрім того, існує досить чітко виражений кліматичний період 20-23 роки — можливо, кратний подвійному сонячному циклу. Він впливає на циркуляцію атмосфери й кількість опадів. Цікаво, що в середині 11-літнього циклу помічають дрібніші й менш стабільні: трьох-, п'яти- й семилітні цикли. І справді, існує народна прикмета, що гриби особливо щедро родять раз на три роки, по роках коливаються вилови риби, врожай певних культур — чи не є це виявом коротких циклів?

Здогадку про те, що повинні існувати цикли вищого порядку, аніж 11- чи 22-річні, висловив ще М. Боголепов, звернувши увагу на прогалини в правильному чергуванні посух у кінці X, XI, XIII, XIV і в першій половині XVIII століття. Одна з таких хвиль — "віковий" цикл тривалістю 80-90 років виражений навіть яскравіше, аніж 11-літній.

Порівняно недавно — в кінці п'ятдесятих — на початку шістдесятих років геофізики спостерігали "великий максимум": вершина 11-літнього циклу збіглася з віковим. Тоді було немало підстав дивуватися погодним примхам. 1957 року вулиці Ташкента засипав сніг, сніжна буря нуртувала і в Батумі. Тоді ж над Москвою прошуміла небачена злива. 1961 року в середній смузі зими фактично не було, зате вкрилося кригою озеро Балатон, а в Римі замерзли фонтани. Усього ж під час "великого максимуму" сталося 110 метеорологічних катастроф: нормою вважається 40.

Вікові цикли позначаються на ступені льодовитості арктичних морів (11-літні також) і Північної Атлантики, коливанні рівня річок і морів, світового океану, пуськації Гольфстріму тощо. До нас дійшли арабські літописи, де розповідається, що в першій четверті XIV століття Каспій почав заливати гробницю шейха Західа, але за кілька десятиліть "завдяки святості шейха вода відступила..."

Втім, про "життя" Каспійського моря варто говорити докладніше.

ВОЛЗЬКА АТЛАНТИДА

Про могутнє Хозарське царство з його пишною столицею Ітіль, що панувало на нижній Волзі, відомо багато. До нас дійшли тексти військових договорів, торгових угод, лист хозарського царя Іосифа до еспанського сановника Абдурахмана III — Хосдаї іби Шафрата (Х століття), багато інших писемних пам'яток і... жодної археологічної. Це дивувало настільки, що деякі вчені почали сумніватися в самому існуванні великого Хозарського царства, вважаючи його маленькою державою, що паразитувала на торгових шляхах. Незрозуміло було також, чому до початку Х-го століття руси не чіпали Хозарію і не заходили в Каспійське море; на Чорному, Середземному і Північному морях вони з'явилися на сто років раніше...

Отже, сліди хозарської культури треба шукати на дні Каспійського моря і в річищі Волги. Л.

Гумільов із маленькою експедицією дослідив кілька горбів, які ніколи не заливала вода, і знайшов там, як і сподівався, ряд хозарських поховань та чимало матеріальних решток колишньої культури. Так гіпотеза перетворилася на реальність: Волзьку Атлантиду було знайдено. Водночас це стало побічним підтвердженням існування великих кліматичних циклів.

Отож із зміною природних умов хозари потрапили у тяжке становище. З півдня наступала морська вода й до середини Х-го століття залила дві третини їхнього царства, з півночі, з висихаючих степів, нападали кочівники, доведені до відчаю голодом і безводдям. Тим часом руські човни через Волгу, рівень якої піднявся, почали проходити в Каспій, і князь Святослав нищівним ударом довершив долю колись могутньої держави. Вцілілі після війни з русами хозари звернулися по допомозу до Хорезму і, прийнявши іслам, остаточно втратили державність. Найближчими нащадками цього народу, як вважають учени, є астраханські татари.

ЛЕГЕНДИ І ЗНАХІДКИ

Ленінградський учений А. Шнітников виявив існування сонячного (а звідси й кліматичного) циклу тривалістю 1800 років.

Він надто довгий як на людське життя, але його роля в історії нашої планети не менша, ніж роля кількастотільного циклу в історії стародавніх народів. Він визначив сучасний рельєф Землі.

Є. Максимов у численних експедиціях вивчав карти — заглиблення в тих місцях, де зупинилися льодовики, й морени — кам'яні щити, які крига штовхала перед собою. Це своєрідні часові поznачки. За даними Максимова, морени утворювалися через кожні 1850 років — отже, маємо вияв ритму, встановленого А. Шнітниковим.

Рухаючись униз, льодовики зробили одинадцять зупинок і стільки ж, рухаючись вгору. Неважно підрахувати, скільки тривало кожне зледеніння: $1850 \times 22 = 40.700$ років.

Але це число не що інше як період коливання нахилу екліптики — кута, який утворює площину екватора з площею земної орбіти. Як показали розрахунки сербського вченого М. Міланковича, нахил екліптики змінюється від 22° до $24,5^{\circ}$ приблизно за 40.700 років. І відповідно на Землі змінюється клімат.

Виходячи з цих міркувань, Є. Максимов запропонував оригінальну гіпотезу. Згідно з нею вся різноманітність динаміки древніх покривних і гірських льодовиків пояснюється поєднанням двох ритмів — 40.700 і 1850. Поштвохом до зледіння стає похолодання, спричинене зміною нахилу екліптики. Але в межах макропроцесу діє ритм 1850, примушуючи льодовики то відступати під впливом потепління, то наступати внаслідок похолодання. Така суперечлива природа ритму 1850 поки що не має пояснення.

НАКАЗ ІЗ КОСМОСУ

Кажучи про кліматичні й інші природні ритми, вчені здебільшого посилаються на активність нашого світила, його уривчастий подих. Але ж Сонце — попри його виняткову роль для нашої планети — в "глибинах" Всесвіту лише рядова зірка, "жовтий карлик" за класифікацією астрономів. Логіка підказує, що в ритмі його життя має виявлятися пусація цілої Галактики. І справді, ознаки звичних для Землі ритмів — 11-літнього й 22-літнього — помічено в цілому ряді космічних явищ: частоті падіння, метеоритів, появи комет, спалахах змінних зірок...

Нині більшість астрономів погоджуються, що кільця Сатурна утворені гіганськими вулканічними викидами з поверхні цієї планети. А діяльність вулканів також підлягає космічним ритмам.

Виходячи з цього, Є. Максимов уважно придивився до розкішного вбрання Сатурна: в його кільцях — чотири чітко виражені свіtlі смуги, а Земля пережила чотири зледеніння. Проміжки між ними нерівномірні, — найбільше часу минуло між першим і другим. Саме між першою і другою свіtlими смугами Сатурна найбільша віддал — так звана щілина Кассіні. Збіг? Можливо, Але все ж таки погодьмося, що і події плейстоцену на Землі і кільця Сатурна — є відбитками ритму 40.700, і пошукаємо на кільцях ритм 1800. Свіtlа смужка, яка може відповідати четвертому зледенінню, ділиться на сім маленьких, ледь розділених потемніннями. І саме стільки разів зупинялися льодовики (четири зупинки ще попереду, адже останнє зледеніння ще не закінчилося). Знову збіг чи вже вияв якоїсь закономірності?

Але й цикл 40.700 — не найбільший. Дані палеонтології показують, що існує 300-тисячорічний період і навіть такий, який триває мільйони років.

...Уявіть собі величезну алмазну гору. Раз на рік до неї прилітає пташка поточити свій дзьоб. Коли вона його геть чисто сточить, мине одна секунда вічності.

Так змальовує стародавня притча час, яким вимірюється існування Всесвіту. Коли ж припустити, що відтоді, як утворилася Земля, минула одна доба, а то людина існує на ній якусь частку хвилини.

І все таки ми вдивляємося у Всесвіт, не боячися масштабів його простору й часу. Щоб знати. Щоб бачити наперед. Прогнозувати.

(Скорочено зі "Знання та праця")

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

В "Нових днях" за квітень 1982 р. на стор. 1-ї помилково подано, що Чеслав Мілош автор поезії "Молитва" у перекладі І. Манастирського. Автор цієї поезії невідомий.

СВІТ ХМАРОСЯГІВ

Найвищою спорудою світу, збудованою людськими руками, була колись піраміда Хеопса в Гізі над Нілом (на передмісті сьогоднішньої столиці Єгипту Каїра), висота якої дорівнювала 481 стопі (147 метрам).

У 16-ім сторіччі н. е. побудовано у Франції в місті Руан католицький собор, що побив рекорд висоти єгипетської піраміди на цілих 6 стіп! Місто Руан тим відоме, що в ньому в 1431 р. спалено на вогнищі, як чарівницю, геройню Франції Жанну д'Арк. 300 років пізніше рекорд висоти собору міста Руан побила столиця Франції — Париж, у якому з нагоди Світової Виставки в 1889 р. інженер Густав Ефель спорудив, з доручення французького уряду, струнку вежу з таврового заліза висотою 984 стопи (300 метрів), цебто майже вдвічі вищу за піраміду Хеопса. Ця вежа стоїть досі в Парижі як одна з її великих туристичних атракцій. Всередині її скелету підприємчі парижани збудували ліфт, танцювальну залю, ресторани, бюро подорожі, крамниці подарунків, що втішаються великою популярністю не тільки між туристами, але й поміж мешканцями Парижу.

Вежу Ефеля здетронізував з її панівної ролі в світі 40 років пізніше, 77-поверховий будинок "Крайслера" в Нью-Йорку. Два роки пізніше новий хмаросяг "Емпаер стейт" вистрибнув з фундаментів Долішнього Мангеттену — 1258 стіп (393 метри) заввишки, що своєю стрункою формою став символом модерного будівництва в світі.

Але, згідно з історичною правою, колискою модерного хмаросяжного будівництва не був Нью-Йорк, а місто "бучерів" — Чікаго, а його засновником — Віллем Ле Барон Дженні. На жаль, обмеження управою міста Чікаго висоти будованих хмаросягів до 260 стіп (79 метрів), а пізніше до 200 стіп (60 метрів), припинило дальший розвиток хмаросяжного будівництва в тому місті і тому будівництво тих споруд перейшло до Нью-Йорку.

В 1970 р. один з найкращих архітекторів на терені США, японець Мінору Ямасакі, запроектував два великі хмаросяги — близнюки Світового Осередку Торгівлі в Нью-Йорку, висотою 1350 стіп (411 метрів), цебто на 92 стопи (29 метрів) вищі за хмаросяг "Емпаер стейт".

Але доля судила, щоб першуном висоти хмаросягів стало місто їхнього народження Чікаго, в якому 3 роки пізніше вибудувано найвищий досі хмаросяг світу. "Вежу Сірса", висотою 1.672 стопи (510 метрів). Ця вежа, що коштувала понад 100 (нездевалькованих) мільйонів доларів, має 110 поверхів та збудована повністю зі скла, сталі і чорного алюмінію (назовні).

Всі вичислені досі хмаросяги були призначенні для бюро та торговельних приміщень. Першими житловими хмаросягами були дві округлі вежі, побудовані в 1965 р. т. зв. "Морським Місті" (Маріна Сіті) в Чікаго. Кожна з них мешкаль-

них веж має 896 житлових приміщень (квартир). Крім житлових приміщень, вони вміщають пральні, ресторани, крамниці, ковзанку, купальний басейн, кіно, театральну та концертну залі і причал для 700 човнів. (Обидві вежі побудовані над рікою). В той спосіб обидва хмаросяги являють собою самодостатнє "Містечко".

Кожне мешкання (квартира) розміщене довкола центрального стрижня вен та забезпечено окремими каналізаційними й комунікаційними устаткуваннями, має форму віяла, що кінчається бальконами. Але найважливіше, що архітектор розв'язав найбільшу проблему сучасних великих міст, а саме, проблему паркування автомобілів. Обидва хмаросяги мають спіральні гаражі на 450 автомобілів.

Проект "Морського міста" став надхненням для архітекторів та любителів хмаросягів. Але більшість із них пішла ще далі, опанована футурологічною уявою. В той спосіб постала низка проектів майбутніх хмаросягів, у порівнянні з якими 510-метровий хмаросяг Сірса виглядав би як Гулівер в країні карликів. Але ті футурологічні проекти не можна назвати утопійними, всі бо вони, не зважаючи на їхні монструальні розміри, технічно можливі до виконання. В доцього-часних хмаросяжних спорудах відношення їхньої ширини до висоти коливається між 1:20 до 1:30, хоч сама природа дає нам приклади далеко стрункіших споруд: 1:100 (в пальмовім дереві) чи навіть 1:200 (в пшениці).

Якщо природа зуміла розв'язати проблему стійкості і стрункості своїх споруд відповідним розчленуванням коріння, те саме може зробити конструктор відповідною розв'язкою фундаментів хмаросягів. За прикладом не треба далеко шукати, бо методу стійкості фундаментів, на взір коріння високих дерев, застосував славний американський архітектор Ф. Л. Райт у своїх проектах Дому Національного Забезпеченевого Т-ва в 1924 р. та комплексного будинку Лябораторії фірми "Джансон Векс" в 1950 р.

ЗБІЛЬШУЄТЬСЯ ГУРТ ДОСЛІДНИКІВ ВЕЛИКОГО ГОЛОДУ

Дослідження та вивчення жахіть штучно створеного Москвою голоду в Україні 1933 року, з метою приготувати ряд публікацій про цю апокаліптичну трагедію, ведеться в Українському науковому дослідному інституті Гарвардського університету, ведеться наполегливо й дбайливо.

Уесь проект очолює Роберт Конквест з Інституту Гувера у співпраці з д-ром Джеймсом Мейсом. Ширший науковий колектив складають також кількох наукових співробітників УНДІГУ, в тому числі фахівець-демограф С. Максудов.

До цього гурту дослідників включено також Юрія Головінського, який дав свою згоду співпрацювати з д-ром Мейсом.

Юрій Головінський — докторант у галузі історичних наук в університеті Вірджінії. Він був студентом Гарвардської літньої школи україністики 1973-го року.

З АРХІВНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ХРОНІКИ

Велика афіша сповіщала, що сьогодні о сьомій годині в клубі "Гірняк" відбудеться літературний вечір столичних письменників. У програмі: проза, поезія, сатири. Хтось унизу кривулями дописав: "У буфеті буде пиво".

Пиво зробило диво. У залі не вистачило місць. Точно о сьомій Павел Беспощадний привітав гостей, і Іван Кириленко подав команду.

Вечір започаткував Іван Ле оповіданням "Шахтарка". У тон йому П. Усенко продекламував КС-Міську поему. А коли почав читати І. Микитенко свої "Вуркагани", заля заклекотіла. закашляла. Щоб опанувати слухача, Кириленко оголосив:

— Даємо слово Мирославу Ірчанові, що жив в Америці. Він щось прочитає та розповість про заокеанські злідні.

Зали заніміла. Ірчан почав:

— Пута розпуталися. Палац згорів. Пана Повісili. Витягли форточ'ян на ставок. Бумкали, третькали, пінькали. Танцювали на льоду, і сміялися дико.

Долиною пихтів потяг. Сірий від шинелів. Задихався, підтягався, хилитався. П'яні очі батьків загорілись ненавістю. Захрипіли голоси: "Не буде добре, доки не поросте просо на залізничному шляху! I юрба подалась розтягати шпали і рейки.

— Та це ми знаємо, — кинув хтось з гальорки.

— Про Америку давай. К прíмеру, по чим фунт чорного хліба, і по-скільки дають?

— Америка, — мовив Ірчан, — буржуазний капіталізм, визиски, безробіття, голод. Бідні живуть лише об'їдками, що знаходять на смітниках. Що ж до чорного хліба, то в Америці його не продають. Купують тільки білий по 7 центів фунт. Карток пошищо нема.

Раптом до сцени підійшов дебелій шахтар і випалив:

— Як це понімати? Хліб 7 центів, без карток, бідні харчуються із смітника, і ви кажете голод. От у нас був голод, так ето д-а-а!

П'ять примусів, наче рідні брати, достівують рішінню пісню. П'ять господинь чатують своє вариво. Ця стійка почалась від того, як у Берти Янкелевич хтось витягнув із супу курку і вкинув туди стару підметку.

Комунальна кухня — це своєрідний радіоцентр, з якого дворничка передає новини:

— Оце підмітаю свій тротуар, один робітник, що повертається з нічної, розповів, що в Святошині на сосні повісився чоловік.

— За що ж він повісився?

— За що? За шию!

— Та не про це. Хто він та з якої причини?

— От забула. Знала ж, а забула. Здається, якийсь Микита Іваняк, чи Іван Микитяк. Повісився наче через якусь диктатуру.

— А вона була одружена чи...

— Хто?

— Та та ж диктатура.

— Хіба тепер розбереш, хто замужній.

— Удівітельно странно!

— Что ж тут удівітельного, — озвалась Берта Янкелевич, — повесілся, значіть было за что.

На бальконі радіокомітету стирчить конусово-подібний репродуктор, а внизу на пішоході топчеться юрба, бо о 12 передаватимуть останні вісті.

Репродуктор зашипів, кілька разів пікнув, і почалось: Увага, увага! Говорить Москва. Учора Воєнна колегія Верховного суду розглянула справу контрреволюційної організації, очолюваної Тухачевським, Якіром, Убаревичем. Винних засуджено на кару смерті. Вирок виконано. Павза і... полилось "Ми жертвою впали..." і мелодія обірвалась. Далі Утьосов наярував "Чубчика". А коли пролунали слова "Сибір, Сибір, Сибір не страшуся, Сибір ведь тоже русская земля", хтось додав: "Звичайно жити в Москві, Сибір не страшний".

А на другий день у редакції новина:

— Чув, голову Радіокомітету Івана Кулика того... і редактора "промправди" Кусельмана того...

— За що ж?!

— За "Ми жертвою..." Рада, дружина Кусельмана, поставила не тим боком плиту. Treba було "Чубчика", а вона "Ми жертвою"...

— Добре, що сказав. Прийду додому і плиту "Ми жертвою" поб'ю на тріски.

У студії радіокомітету записують на стрічку радиопромови мистців, бо ж ранком Червона армія звільнитиме Галичину від неволі. Після Довженка виступив Корнійчук. За ним Оксана Петрусенко проспівала "Ой не світі місяченку". Саме в цей час у супроводі заввідділу Пропаганди Паламарьова, зайшов Любомир Дмитерко. Всі здивувалися, бо знали, що він півроку тому десь зник. Тепер появився, як новобранець: підстрижений, худорлявий, блідий.

Диктор Круглова, зразу ж потягла його до проблемої кабіни, і вручила текст промови.

Над сценою блиснув електричний напис: "Увага, мікрофон включено!"

Із внутрішнього репродуктора линув голос диктора: "Послухайте виступ українського письменника, що народився в селі Винниках на Львівщині, Любомира Дмитерка.

— Дорогі, єдинокровні брати й сестри, — тремтячим голосом почав Дмитерко. — Віками тягли ви непосильне панське ярмо, жили впроголодь, безправні, терпіли знущання і наруги. Радянська армія визволила вас від неволі і від біди. Віднині ви житимете щасливо, як і ми в одній вільній родині.

— Прекрасно, — мовила Круглова. — Это только проба, а сейчас будет запись. Учтите одно: дайте больше жалости, і немножко сісікайте по-галіцкі.

Після запису, Корнійчук потис промовцю руку:

— О десятій ранку бригада письменників виїжджає до Львова, вас, Любомире Дмитровичу, теж включено до гурту. Про неприємності — забудьте.

Була восьма година вечора Київський гарнізон довгою валкою від'їдждав на захід. А підростки у слід ім співали бойову пісню на свій лад:

'¢..

Смело ми в бой пойдем,
За суп с картшкой,
І всех врагов побйом
Столовой ложкой.

ЛІСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

40-РІЧЧЯ АРХІЄРЕЙСЬКОЇ ХІРОТОНІЇ БЛАЖЕННИШОГО МИТР. МСТИСЛАВА

Українська громада в вільному світі цього року вроочисто й широко відзначила 40-ліття архиєрейської хіротонії і 84-ліття народження Блаженнішого митрополита Мстислава — первоєпарха Української Православної Церкви в США та УАПЦ у діаспорі. Це чи не вперше в його багатогранному житті наша громада (і не лише православна її частина) виявила майже однодушну вдячність Великому Митрополитові за його такі численні, значні і сьогодні вже історичні досягнення на благо Церкви й Українського народу.

Згадані ювілейні дати гідно відзначено в імпозантному Осередку Української Православної Церкви в Бавнд Бруку, який завдячує своє існування і розвиток саме Блаженнішому митрополитові Мстиславові.

У суботу 15-го травня понад 1,200 осіб взяли тут участь у ювілейному концерті в залі Дому Української культури, а в неділю майже стільки гостей були на вроочистій архиєрейській Літургії та на бенкеті на честь славного Ювіляра.

З-поміж багатьох відомих гостей і учасників цих величавих святкувань треба окремо згадати бодай Главу Української Католицької Церкви в США — митрополита Степана Сулика.

Згадаємо, що "Нові дні" присвятили Владиці Мстиславові число за липень-серпень минулого року. Деякі хибно поінформовані читачі сподівались тоді побачити на обкладинці кольоровий портрет Владики роботи Сергія Макаренка. На жаль, сучасна друкарська техніка "Нових днів" на кольорові ілюстрації не спроможна. (М. Д.)

ЩЕ ДО ПРОГУЛЯНКИ ПО КРИМУ

Прочитав у "Нових днях" репортаж Синьої Волошки про Крим і думаю, що за нею ввесь український народ... Шлю дві копії того, що писав про кримських татар і Крим "Наш Голос", спираючись на дослідження проф. В. Трембіцького, що друкувалось у трьох числах "Америки" з березня (1977 р.?).

За відповідь на перше питання (з місяця грудня м.р.) — "Де похований Шварцбарт?", дякую. Але на друге й третє питання ще чекаю відповіді.

А. Ляхін, Філадельфія

ВІДПОВІДІ НА ІНШІ ЗАПИТАННЯ

2. Як Українська Православна Церква в Америці ставиться до масонів? Повинна ставитись негативно, бо масони підривають основу Церкви і державності.

3. А що таке масонерія?

Підійті до бібліотеки і там кожною мовою знайдете відповідь на це запитання.

А. Сторож, Монреаль

**

Сердечно дякую Вам за поміщення мого твору "Пісня" в лютневому числі "Нових днів". Але, на жаль, тут сталося декілька помилок: замість "Біла черемшина" — надруковано — "Бліда черемшина", при чому слово "черемшина" має друкарську помилку. Потім в третій строфі, рядок четвертий, де говориться: Хоч на час, на мить!" Замість окремо, надруковано разом — "намить". Тому що слова "Біла" і "Бліда" мають інші поняття, а також і наголоси на інших складах, це робить твір кострубатим...

Павло Небесний

РЕД. Надрукувавши Вашого листа, ми й покоригували помилки. До речі, в наших піснях наголоси часто-густо нерегулярні: мелодія дає свої "наголоси". Ось і у Вас є в одному місці діялективний наголос: "...мЕні тяжко". Але, як було сказано, для пісні — це дрібне. Написав би тільки хто музику...

**

Вельмишановний Пане Редакторе!

Найкращим прикладом на приповідку, що людина 7 років біде, а відтак уже привикає, буде таки Ви. Тямлю, як Ви благали, просили, грозили, що дальнє редактувати "Нові дні" Вам не під силу, але дальнє тягнете лиху, за що належиться Вам не лише від мене, але й від усіх читачів, признання і вдяку.

При цій нагоді гратулюю теж і Лесі Богуславець за її репортаж з поїздки в Україну, якого могла б, здається, написати самими приповідками, бо таку велику масу їх знає.

Роман Завицький, Філадельфія

Дорогий Пане Завицький!

Щире спасибі за "признання й вдяку". Ділюся ними з діючим редактором, який від січня тягне редакторське лиху та ще й так рівно, що більшість читачів навіть не завважили зміни... А за Лесю Богуславець, признаюсь, я таки побоювався: ану ж не випустять її з радянського раю і "Нові дні" втратять одну з найкращих співробітниць?! На щастя — ми мали щастя. І вона теж.

М. Дальний

Скільки нових передплатників
ви приєднали для "Нових днів"?

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668
if not delivered please return to:
NOVI DNI
Box 126, Postal station "N"
Toronto, Ont., Canada M8V 3S4

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА РОЗБУДОВУ ВИДАВНИЦТВА "НОВІ ДНІ" 6/1982

В. Косогор, Чікаго, США	\$10.00
Т. Орел, Норт Верген, США	10.00
М. Іваницький, Орендж, США	5.00
пані Г. Шамбель, Вінгаптон, США	5.00
П. Плевако, Франція	5.00
I. Чернецький, Калгарі, Канада	5.00
О. Фіріщук, Чікаго, США	5.00
Е. Венгринович, Торонто, Канада	5.00
I. Байрачний, Торонто, Канада	5.00
Л. Ломиш, Денкірк, США	5.00
пані Г. Рябокінь, Ст. Пол, США	3.00

НОВОГО ПЕРЕДПЛАТНИКА ПРИЄДНАВ:

Д. Грушецький, США 1

Спасибі всім за допомогу.

Редакція і адміністрація "Нових днів"

ЧИ МАЄТЕ СИЛЬНУ ВОЛЮ,
щоб в користь власного здоров'я та для при-
кладу іншим — цілком не вживати наркотиків,
алькоголю і нікотини?

ЯКЩО ТАК, — зголосіться на адресу Україн-
ського Товариства "Відродження":

The Secretary,
Ukrainian Rebirth Society
65 Kerrs Rd., Lidcombe 2141, AUSTRALIA.

**ІШЕ МОЖНА НАБУТИ КНИЖКУ
ПЕТРА ВОЛИНЯКА**

ПОГОВОРИМО ВІДВЕРТО

на доброму папері, 25 фот. у твердій оправі

Ціна книжки 12.75 дол.

Пересилка \$1.25

Книга має 680 сторінок.

Замовляти в адміністрації "Нових днів"

КНИЖКИ НА ПРОДАЖ

- Петро Волиняк. **КИЇВ:** читанка для 3-ої кляси.
4-те видання. Ціна 3.00 дол.
- Петро Волиняк. **ЛАНИ:** Читанка для 4-ої кляси.
4-те видання. Ціна 3.00 дол.
- Д. Чуб: АЛЬМАНАХ — НОВИЙ ОБРІЙ.
256 стор., в м'якій оправі. Ціна 14.00 дол.
- Д. Чуб: СО ТІС ІС АВСТРАЛІЯ. 102 стор.
в м'якій оправі. Ціна 5.50 дол.
- I. Бережний. УКРАЇНСЬКА МОВА. Початкова гра-
матика української мови, ч. 1. Ціна 3.00 дол.
- A. Юрінняк. КАМІКАДЗЕ ПАДЛЄ САМ: сповідання
й фейлетони. Ціна 5.00 дол.
- D. Чуб. З НОВОГВІНЕЙСЬКИХ ВРАЖЕНЬ: на слідах
Миклухи Маклаля. Книжка багатоілюстрована.
Ціна 3.50 дол.
- B. Винниченко. МІЖ ДВОХ СИЛ. Драма на 4 дії.
Ціна 2.00 дол.
- Анатоль Юрінняк. ЛІТЕРАТУРНІ ПЛАНРИ ч. II.
380 стор., в твердій оправі. Ціна 12.00 дол.
- Анатоль Юрінняк. КРИТИЧНИМ ПЕРОМ.
318 стор., в м'якій оправі. Ціна 8.00 дол.
- Іван Овечко. "НУМО ДО ПРАЦІ".
84 стор., в м'якій оправі. Ціна 5.00 дол.
- Петро Волиняк. ПОГОВОРИМО ВІДВЕРТО.
680 стор. в твердій оправі. Ціна 12.75 дол.

ВСІ КНИЖКИ ЗАМОСВЛЯТИ В АДМІНІСТРАЦІЇ
"НОВИХ ДНІВ"